

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Magisterská diplomová práce

Plzeň 2013

Sandra Černá

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Studijní obor: Právo

Katedra právních dějin

Magisterská diplomová práce

*Arménský Suděbník Mchitara Goše a
jeho právní rozbor*

Sandra Černá

Plzeň 2013

Vedoucí práce

JUDr. PhDr. Stanislav Balík

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Arménský Suděbník Mchitara Goše a jeho právní rozbor vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne.....

.....

Sandra Černá

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování JUDr. PhDr. Stanislavu Balíkovi za jeho podnětné a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Poměry v Arménii v době vzniku Suděbníku.....	3
2.1 Objevení Hajastánu.....	3
2.1.1 Legenda o tom, jak Arméni přišli do své vlasti.....	4
2.2 Arménie v historickém profilu.....	5
2.3 Arménie v době kilikijského království.....	10
2.3.1 Panovníci v kilikijském království.....	10
2.3.2 Kultura, literatura a umění v Kilikii.....	13
3. Osoba a život Mchitara Goše.....	15
4. Prameny a systematika Suděbníku.....	18
4.1 Prameny Suděbníku.....	18
4.2 Systematika Suděbníku.....	19
5. Vybrané právní instituty podle Suděbníku.....	23
5.1 Ukázka ustanoveních obsahujících citáty z Bible.....	23
5.2 Vybrané články.....	26
5.3 Ustanovení z práva manželského a rodinného.....	27
5.3.1 Uzavírání manželství.....	28
5.3.2 Zdravotní stav snoubenců a manželů.....	30
5.3.3 Neplodnost.....	33
5.3.4 Rozvod manželství.....	35
5.3.5 Trestněprávní roviny související s rodinným a manželským právem.....	37
5.3.6 Příklady ustanoveních týkajících se dětí.....	41
6. Výklad o arménské diaspoře a přesah Suděbníku mimo arménské území.....	43
6.1 Arménská církev.....	43
6.2 Arménská diaspora.....	46
6.3 Vliv Suděbníku na právo v jiných zemích.....	50
6.3.1 Suděbník Smbata Sparapeta.....	50
6.3.2 Osnova Ústavy nezávislé Arménie.....	51
6.3.3 Zákoník Vachtanga VI.	53

6.4 Přesah Suděbníku mimo arménské území.....	54
6.4.1 Autoři, píšíci o koloniích Arménů.....	58
7. Závěr.....	61
8. Resumé.....	64
9. Seznam použité literatury.....	65
10. Seznam příloh.....	67
10.1 Behistunský nápis.....	67
10.2 Mojžíš z Chorene a jeho socha před Matenadaranem.....	67
10.3 Bitva u Gaugamel - mozaika v muzeu v Neapoli.....	68
10.4 Bitva u Magnesie.....	68
10.5 Bitva u Manzikertu.....	69
10.6 Kilikijské království.....	69
10.7 Portrét a socha Mchitara Goše.....	70
10.8 Goshavan.....	70
10.9 Matenadaran – památník arménskému písemnictví.....	71
10.10 Ečmiadzin.....	71
a Garegin II., současný katolikos Arménské apoštolské církve před zdobeným kamenným křížem.....	72
10.11 Obraz Mesropa Mastroce od Francesca Majotta a ukázka jeho arménské abecedy.....	72
10.12 Arménská diaspora po celém světě.....	73
10.13 Stará pevnost u Kamence – Podolského.....	73

1. Úvod

Cílem mé diplomové práce je podrobně se obeznámit s minulostí Arménie i jejích obyvatel, kdy historii Arménů můžeme sledovat v písemných pramenech již od 6. století př.n.l., ovlivněných převážně křesťanstvím a od počátku 4. století n.l. vznikem a působením samostatné arménské církve. Arménské dějiny se odehrávaly především na arménském území až na přibližně dva miliony Arménů žijících v diaspoře a do její historie se zapsali i mnohé orientální, evropské a další národy, které prošli arménským územím. V mém díle se budu soustředit především na období, které můžeme nazvat obdobím Kilikijské Arménie. Byla to éra, kdy vznikala taková významná středověká právní památka, jakou byl Suděbník Mchitara Goše, pocházející z 12. století. Seznámíme se s Gošovou osobností i průběhem jeho života, který zasvětil církvi. Stal se knězem a později získal dokonce dvakrát hodnost vardapet. Dále se zdroji, ze kterých čerpal při vypracování Suděbníku, vlivem na pozdější spisovatele i další právní památky. Příkladem mohou uvést Suděbník Smbata Sparapeta, pocházející také z období kilikijského království, gruzinský Zákoník Vachtanga VI. či Osnovu Ústavy nezávislé Arménie otce a syna Šamirjanových, vytvořenou v indickém Madrasu, v diaspoře. Stejně tak budeme věnovat pozornost používání Suděbníku Mchitara Goše i na jiných územích, především v Polsku a to arménskou menšinou zde žijící. Jednalo se zde o latinský překlad Suděbníku, který potvrdil polský král Zikmund I. v roce 1519 jako oficiální právní předpis pro rozhodování v jejich záležitostech a jenž platil do roku 1790.¹

V této práci se pokusím o přehledné zaznamenání prostudovaných informací, jež by mohly a měly přinést možnost pro ostatní, kteří by se chtěli dále zabývat tímto

---

¹ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. 211 s.; Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, 209 s.; *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954.; Balík S. (ml.). *Suděbník Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně; Balík, S. (ml.): *Osnova Ústavy nezávislé Arménie Šamira a Akona Šamirjanových z let 1773-1788*, in: Kokeš, M., Pospíšil, I. (ed.): *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a ústavním právem*. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea, Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 23 – 32.; Balík S., Balík S. ml., *Několik poznámek o procesních ustanoveních gruzinského Zákoníku Vachtanga VI.*, in: Pocta doc. Petru Hlavsovi k 70. narozeninám, Olomouc: Právnická fakulta UP, 2009, 309 s.; Balík, S., Balík, S. *Manželské a rodinné právo v arménském Suděbníku Smbata Sparapeta*. Pocta Eduardu Vlčkoví, Olomouc, 2010, s. 20 – 27; Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. 300 s.

námětem, potřebnou inspiraci a údaje. I proto v průběhu psaní odkazuji na obrazové přílohy, sloužící ke zpestření při pročitání poměrně složité látky i pro nezasvěcené čtenáře.

2. Poměry v Arménii v době vzniku Suděbníku

2.1 Objevení Hajastánu

Dějiny státu a práva Arménie a Arménů jsou dějinami křesťanské národa, který musel čelit po celý starověk i středověk tlakům velmocí a přesto si uhájil do dnešních dnů své tradice i kulturu. Líčení dávných dějů, stejně tak pověsti o založení měst i států jsou pouhými legendami, které jsou však mezi Armény velice rozšířeny.

Název „Arménie“ se v dějinách poprvé objevuje v nápise na behistunské skále². Ten tam nechal vytesat v roce 518 př.n.l. perský král Dareios I. na paměť svého vítězství nad médským uzurpátorem Gaumatou a zmiňuje se tak o podrobení území, které nazývá „Armina“. Behistunský nápis se nachází na skalní stěně mezi Kermansáhem a Hemadánem v Západním Íránu a je psaný klínovým písmem, ve třech jazycích – staroperštině, akkadštině a elamštině. Doplňuje ho obraz Ahuramazdy, pod nímž stojí král a devět spoutaných vzbouřenců – Ačina, Nidintubel, Martija, Fravartiš, Čičatachma, Fráda, Vahjzadáta, Aracha a Skuncha. Na desátém vzbouřenci Gaumatovi, který leží na zemi, má Dareios položenou levou nohu.³ Ale ještě dříve než vznikl skalní nápis se o tamějších obyvatelích zmiňuje starověký řecký historik a geograf Hakataios a nazývá je „Armenioi“.

Arméni naproti tomu nazývají svou zemi Hajastán. Název země se odvozuje od jména legendárního praotce Arménů, Hajka (Haika). To zaznamenává arménský spisovatel Mojžíš z Chorene (Movses Chorenaci), jež napsal jednu z prvních historicko-grafických prací o dějinách Arménie, zvanou Historie Arménie. Je zvláštní mj. tím, že obsahuje unikátní materiál starých ústních tradic Arménů před jejich obrácením ke křesťanství. Mojžíš je považován za „otce arménské historie“, díky jeho přínosu v arménské historiografii. Jeho sochu můžeme najít před Matenadaranským muzeem.⁴

Hajk uprchl do hor na severu s dalšími svými stoupenci, protože po zhroucení babylónské věže povstal proti despotickému sousedovi Belusovi. Ten ho pronásledoval až k Araratu, k jezeru Van, kde Hajk založil osadu „Hajkašen“ a kde

---

² Viz příloha č. 1. Dostupné z: <http://cestyapamatky.cz/cesty/iran-2007/bisotun-a-cesta-do-hamadanu>

³ *Cesty a památky. Írán (ناریا) - Bisotún a cesta do Ramadánu.* Dostupné z: <http://cestyapamatky.cz/cesty/iran-2007/bisotun-a-cesta-do-hamadanu>

⁴ Viz příloha č. 2. Dostupné z: <http://www.armenian-history.com/en/people/28-movses-khorenatsi>

byl též Belus poražen. Na oslavu vítězství zde postavili hrad a tomuto území se od té doby říkalo Hajots – Cor, tedy „arménské údolí“, přičemž lid se nazýval „Haj“ a jejich zem „Hajastán“.⁵

2.1.1 Legenda o tom, jak Arméni přišli do své vlasti

O vzpouře Hajkově Syřan Mar vypráví toto: „Tento Hajk byl muž sličný a statný, kadeřavých vlasů, silných paží a příjemného zevnějšku, který svou silou vynikal nad obry. Postavil se proti všem, kdo vztáhli ruku po vládě nad obry a bohatýry. A když pak se pokolení lidské rozšířilo po celé zemi mezi plemenem obrů, nesmírně divokých a silných, odvážil se vzdorovat i tyranství Bělovu. Tehdy totiž všichni vráželi svůj meč nelítostně do boku svých druhů, chtějíce nad nimi vládnout, náhoda však byla nakloněna Bělovi, takže se zmocnil celé země... Hajk však mu nechtěl být poddán, a proto, když zplodil v Babylóně syna Armenaka, vydal se na cestu se všemi svými syny, dcerami i vnuky, silnými muži, kterých bylo kolem tří set, a se služebníky, zrozenými v jeho domě, a s cizinci, kteří se k němu připojili, a se všemi statky, až přišel do země Araratu, ležící v severních krajích... Nato titán Běl shromáždil své síly, vytáhl proti němu s pěším vojskem a přišel na sever do země Araratu. Avšak Běl s množstvím svého odvážného vojska jako bystřina, která se střemhlav valí, spěchal, aby dosáhl území, kde bydlil Hajk, spoléhaje na udatnost a tělesnou sílu svých válečníků... Leč ten moudrý a rozvážný obr, kučeravý a příjemný na pohled, kvapně shromáždil své syny a vnuky, udatné muže a lučištníky, kterých bylo velmi málo, a jiné ještě, kteří mu byli poddáni... Obrové, setkavše se s obou stran, strhli strašnou vřavu na zemi útočící na sebe a vrhajíce se jeden na druhého, působili, že hrůzou tuhla krev v žilách. Nemálo statných obrů na obou stranách, zasaženo ostřím meče, padlo na zemi zabito, boj však zůstával nerozhodný. Když uviděl tak nečekanou událost, ulekl se titánský král a vyšel zpět na týž pahorek, s něhož předtím sestoupil, neboť se chtěl pevně držet uprostřed svého oddílu, dokud by nepřišlo celé vojsko, aby znovu sešikoval své sbory. Když to poznal Hajk, držící v ruce luk, vrhl se kupředu, pronikl blízko krále, napjal mocně svůj dalekonosný luk, namířil šíp s trojím opeřením přímo do jeho prsou, a ten pronikl až středem zad a padl

---

⁵ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 17, 45; Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 5

na zem, takto zahynul zpupný titán, sražen k zemi, a vypustil ducha. A jeho vojsko, spatřivši takový náramně statečný čin, dalo se na útěk, každý do své země... Potom Hajk vystavěl domy na bojišti a nazval je Hajkh, podle vítězství v té válce. Z této příčiny tato župa i nyní se jmenuje Hajoc dzor – Arménské údolí. A pahorek, kde padl Běl se svými statečnými bojovníky, pojmenoval Gerezmankh – Hroby, a ještě dnes se tak nazývá. Tělo Bělovo balzamované, jak praví Mar Abas, poručil Hajk odvézti do Harkhu a pohřbíti na místě vyvýšeném před očima svých žen a synů. A naše země se nazývá podle jména praotce našeho Hajkh.“⁶

2.2 Arménie v historickém profilu

Poté, co se Arméni usadili v Araratském údolí, provedli zde obrovský kus práce. Vnesli nové ideje, morální zásady, umění jednat po dobrém i zlém, což jim pomohlo udržet národní zvyky a jazyk po dlouhá staletí. Když začaly vznikat první státní útvary, začala být jejich existence terčem expanze sousedních mocných říší a nájedníků (Assýrie, Persie, Římská říše, Byzanc, Arabové, Mongolové, Seldžukové)⁷

Historik Mojžíš z Chorene uvádí důvěryhodné informace o událostech na konci 7. století př.n.l., které se týkaly arménského vůdce Parujra, který se stal prvním arménským králem za to, že Arméni pomáhali Médům při zničení Assýrie.⁸

Arménie byla jednou ze satrapií (základní administrativní jednotkou) perské říše Achaimenovců. Tato satrapie se členila na územní jednotky, tzv. malé satrapie - Východní Arménii, Západní Arménii a dočasně Kolchidu, které měli určitou autonomii, ale museli odvádět perskému králi daně a v případě války vojenské kontingenty. A proto v roce 331 př.n.l. pod velením perských guvernérů se zúčastnily i vojenské arménské kontingenty bitvy u Gaugamél⁹ (též u Arbely). Jednalo se o rozhodující bitvu mezi řecko-makedonským vojskem Alexandra Makedonského,

---

⁶ Občanské sdružení Arménský dům. *O tom, jak přišli Arméni do své nynější vlasti*. Dostupné z: <http://www.nairi.cz/news/o-tom-jak-prisli-armeni-do-sve-nyejsi-vlasti/>

⁷ Srv. historii: Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, 209 s.; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. 211 s.; Redgateová: E. A, *Arméni*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 424 s.; *Novověké dějiny orientálních zemí*. Red. I. M. Rejsněr a B. K. Rubcov, I-II, Praha 1961. 557 + 434 s.

⁸ Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 17

⁹ Viz příloha č. 3. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10288003118-pamatne-bitvy/210382547690001-alexandr-veliky>

který obsadil území Arménie, a mezi samovládcem Dareiem III., který se ze všech sil snažil udržet svůj stát před rozpadem. Dareios III. byl však poražen a osud jednoho z nejmocnějších států starého Východu, tedy Achaimenovské Persie byl zpečetěn. Po rozpadu říše se část území, nazývané Malý Hajk, spojilo se státem Alexandra a zbytek území, Velká Arménie zůstala mimo jeho nadvládu a obnovila nezávislost jako samostatné království. Poslední achaimenovský satrapa byl Jervand, který byl korunován arménským králem.¹⁰

Téměř celá tři století Arménie bojovala proti agresi Seleukovců a na konci vlády dynastie Jervandjanů zažívá úpadek. Později Arménie podlehla a v letech 201 – 189 př.n.l. se dostala pod nadvládu Seleukovců (Sevlikjanů). Seleukovský král Antiochos III. pak dosadil do Arménie dva guvernéry. Pro Velkou Arménii (vysočina na severu) to byl Artaxias I. (Artaches I.). Už od 4 století př.n.l. se Araratské údolí stalo srdcem Arménie a nacházely se zde téměř všechna hlavní města Arménie: Armavir, Jervandašat, Artašat, Vagaršapat, Dvin. Za vlády Artachese I. se Artašat, tedy hlavní město Arménie nazývalo též Arménské Kartágo (zřejmě podle pomoci od kartaginského velitele Hanibala při výběru území a nakreslení plánů).

Na arménském území se vytvořil během starověku a středověku několikrát víceméně samostatný arménský stát. A tak se stalo i v roce 190 př.n.l., když probíhala bitva u Magnesie¹¹ a Seleukovci zde byli poraženi Římany. Arméni poté se souhlasem Říma založili dvě království, první arménské státy v dějinách, za vlády dynastií Artašovců a Arsakovců od roku 189 př.n.l.

Za vlády Artašovců to byl starověký arménský stát, naopak za dynastie Arsakovců, stát raně feudální. V čele takového státu stál král a nejvyšší úřady vicekrálů a pohraničních velitelů čtyř světových stran vykonávaly dědičně čtyři rody vysoké šlechty. Na vládě se podílela i knížata autonomních držav (nachararové), která svá práva dědila podle principu primogenitury. Když nebylo dědiců po meči, nastávalo dědictví po přeslici. Pořadí úřadu stanovila trůnní listina.

V 1. století př.n.l. až 3. století n.l. se arménské území ocitlo jako nárazník mezi Římem a Parthskou říší. Krize, která ovládala arménský stát, měla být

---

¹⁰ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 19; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 45

¹¹ Viz příloha č. 4. Dostupné z: <http://www.bridgemanartondemand.com/image/573839/leslie-mosley-the-battle-of-magnesia>

překonána spojeným úsilím arménského národa a Parthů. V Parthii usedá na trůn Vagarš I., jeden z největších vládců dynastie Aršakuni (Arsakovci).¹²

V roce 301 n.l. bylo v Arménii prohlášeno křesťanství za státní náboženství, tedy ještě dříve, než v Římské říši bylo uznané pronásledované křesťanství vedle oficiálního pohanství, což se stalo až v roce 380 n.l. Arménie se tak stala vedle Říma nejstarším křesťanským státem. O předkřesťanských dějinách Arménie se mnohé neví, protože obrat ke křesťanství zničil staré tradice i mnoho památek. O první éře dějin arménského národa lze usuzovat jen z archeologických nálezů a některých římských zpráv. Nejdůležitější osobou církve se v Arménii stává Grigor, nazývaný Lusarovič, Osvětitel. V roce 302 byl založen Ečmiadzinský chrám, který se stal zároveň sídlem katolíkose. Církev nahrazovala částečně stát v případě neexistence Arménského státu. Přebírala některé funkce a sehrála celkově důležitou roli pro přežití arménského národa a záchranu arménské kultury.¹³

V roce 387 padlo definitivní rozhodnutí, kterému předcházelo řízení o řešení arménského problému v persko-římských diplomatických kruzích. Arménie se rozděluje na dvě části, mezi dvě silné mocnosti, mezi Persii a Řím, neboli Byzantskou říši. Ocítá se tak mezi „dvěma ohni“.¹⁴

V polovině 8. století pronikli do Arménie Arabové. Od roku 634 n.l. Arabové úspěšně vynikali v bojích proti Persii, po jejímž dobytí se jim otevřela cesta na sever. Po dobytí Assýrie, Mezopotámie a části Persie se arabské jednotky roku 640 n.l. dostávají na území Arménie. Arabská tažení nebyla jediným nebezpečím, které hrozilo Arménii. Byla zde i nečestná politika Byzantské říše. Arménský národ si proto musel zvolit cestu, která by do určité míry omezila masakrování a ničení. Proto uznala nadvládu Arabského chalífátu. Za to si arménští vládcové zachovali jistou autonomii, byli zbaveni na tři roky daňových povinností. Protože se ale zhoršila situace, Arabové tlačili na Armény tak, že podle svědectví historika Chevonda

---

¹² Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 19 – 21, 31-33; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 43 - 47; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. , 2006, s. 110 - 112

¹³ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 34 – 35; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. , 2006, s. 113

¹⁴ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 37; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 49

daňové břemeno dosáhlo v Arménii takové úrovně, že lakomost Arabů přesáhla všechny meze. Chevond se zmiňuje o konkrétním incidentu při výběru daně, kdy měli Arabové hrozit všem nešťastím a nouzí a dovádět k bídě a nemajetnosti, požadovat daň dokonce za mrtvé, neustále mučit a trápit sirotky i vdovy.¹⁵

A protože situace byla nesnesitelná a uplatňování takového daňového zatížení neúnosným, proběhlo povstání. Prvními iniciátory byli členové z rodu Bagratuniu. Boj o nezávislost se táhl proti arabským dobyvatelům další roky. Autonomie vyústila v roce 861 n.l. v založení dynastie Bagratovců. Vznikl tak opět samostatný arménský stát od konce 9. století do roku 1045 – byla to tzv. Velká Arménie. Boj o nezávislost, vedený arménským národem proti Arabské chalífátské říši je vyobrazen v epeji „Sasunci David“. Bagratuniovské království vzkvétalo za vlády Ašota III., jehož zásluhou se obnovuje armáda, která pod vedením vojevůdce Gora ochraňuje zemi před vpády cizozemců. A také za vlády Gagika I., avšak po jeho smrti nastal spor mezi jeho syny o trůn, který přerostl v ozbrojený konflikt a na podobnou příležitost čekali právě Byzantinci. Ti začali útočit, mj. na město Ani, dobyli ho v roce 1045 a připojili k Byzantskému císařství. Arméni však již od 7. století hráli v Byzanci významnou úlohu, období 9. – 10. století lze pak označit za řeckoarménskou etapu byzantských dějin.¹⁶

Poté se Arménie stala nárazníkovým územím mezi Byzancí a seldžuckými Turky. Poprvé se Seldžukové dostali do Arménie v roce 1048. V roce 1071 v krvavé bitvě u Manzikertu¹⁷ jsou Byzantinci poraženi a Konstantinopol ztratil kontrolu nad arménským územím. Vznikla tady dohoda o příměří a tím přešly pod správu Seldžuků centrální oblasti Arménie. Seldžukové si tak upevnili svou vládu nad téměř celou Arménií.

Od konce 12. století do roku 1375 zde byla tzv. malá Arménie kilikijských králů z rodu Rubenů, jednalo se o samostatný arménský stát, ale již od poloviny 13.

---

¹⁵ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 42 – 44; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 74

¹⁶ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 44 – 52; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 72 – 73; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 111

¹⁷ Viz příloha č. 5. Dostupné z:

<http://www.palba.cz/forumfoto/displayimage.php?pid=30174&fullsize=1>

století začaly nájezdy Mongolů do Arménie, přičemž kilikijští králové s Mongoly příležitostně i spolupracovali, např. s nimi táhli proti Bagdádu.¹⁸

Aniž by si arménský národ stihl trochu oddechnout od minulých hrůz, už zase následovali vpády loupeživých vojsk Timura Lenka a v roce 1401 zpustošil celou řadu oblastí Arménie.

Po Mongolech vtrhli do Arménie Turkmeni, což byly kočovné kmeny, které měly nespočetná stáda a tak pro ně byla nezbytná velká pastviště a louky. Tyto kmeny do základů zničily arménské zemědělské hospodaření, osetá pole, sady a vinohrady a přeměnili je na pastviny.

Turkmeni pak podlehli osmanským Turkům. Po ničivých a zkázonosných nájezdech tureckých sultánů se k moci dostala perská dynastie, nazývaná Safijánská, čímž se Arménie od 16. století stala nárazníkovým územím mezi osmanskými Turky a sáfijovskou Persií. Na základě mírové smlouvy došlo v roce 1639 k rozdělení arménského území mezi Turecko a Persii.¹⁹

V letech 1801 – 1828 se pak východní část připojila k Rusku. Po roce 1830 emigrovali Arméni z Turecka do Ruska. Neustálé dělení jejich země přineslo Arménům ztrátu nezávislosti a předznamenalo tragedii. Arménské osídlení zasahovalo dále na jih. V 19. a počátkem 20. století podlehlo tureckým masakrům. Postup Turecka vůči Arménům koncem 19. století byl první genocidou moderních dějin – bylo povražděno okolo 200 000 Arménů. Genocida byla završena za 1. světové války, v letech 1915 – 1916 bylo zabito téměř půl druhého milionu Arménů, tedy zhruba dvě třetiny komunity žijící v turecké Anatolii. Ti, kteří přežili, uprchli do ciziny a usadili se v Palestině, Sýrii, Libanonu, ve Spojených státech, v Řecku a ve Francii a vytvořili početnou arménskou diasporu.

Po ruské revoluci a neúspěšném pokusu o federaci zakavkazských států vznikl v roce 1918 v ruské a turecké části Arménie nezávislý arménský stát, ale v roce 1920 zde byl zaveden sovětský režim.

---

¹⁸ Srv. Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 53 - 59 ; Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 73; *Arménsko-mongolská smlouva z roku 1253*, in E. G. Šidlovský, V. Valeš, J. Polesný (ed.), *Melior est adquisitio scientiae negotiatioe ergenti*. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. K šedesátým narozeninám. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, str. 29-35.

¹⁹ Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 61 - 64

V letech 1922 – 1926 byla Arménie součástí zakavkazské federace SSSR, a po jejím zrušení v letech 1936 – 1991 svazovou republikou SSSR. S postupným rozkladem SSSR vyhlásila Arménie v roce 1990 svou svrchovanost a v roce 1991 svou nezávislost. S posupujícím rozvojem se tato horská země stávala vlastí všech Arménů a od roku 1933 se do ní vrátilo víc než 200 000 Arménů z diaspory.²⁰

2.3 Arménie v době kilikijského království

2.3.1 Panovníci v kilikijském království

Stěžejním bodem této diplomové práce je Suděbník Mchitara Goše, který vznikl právě v období arménského kilikijského království²¹ nebo též v Maloarménské dynastii. Tento stát se vytvořil proto, že na konci 11. století Arménie ztratila svou nezávislost, nacházela se opět pod nadvládou cizích dobyvatelů, což přinutilo mnohé šlechtické rody přesídlit a to do míst, kde dostávali nová léna. Tato místa se nacházela především v kilikijských horách při severovýchodním cípu Středozemního moře a období tohoto nového arménského státu lze datovat od roku 1080 do roku 1375. V této Malé Arménii vznikala řada feudálních států, mezi nimiž si vybudovali vedoucí postavení členové šlechtického rodu Rubenů. Zprvu měl panovník titul barona. Kilikijsští baroni, opírající se o svůj hrad Bardserberd u Sísu, si začali postupně podrobovat okolní kraj a od roku 1196 se nechávali titulovat král.

V roce 1095 vystřídal svého otce, zakladatele rodu Rubenu, syn *Konstantin I.* Během jeho vlády, křižáci postupovali Anatolií dále na východ dobytí Jeruzalém. V křižáckých Arménii získali mocné spojence. Byla jim poskytnuta pomoc proti okolním muslimským národům, díky které Kilikii osvobodili od Turků. Podporoval tedy křižáky, podílel se na obléhání Antiochie, která byla dobytá a stala se centrem jednoho z křižáckých státek, antiochijského knížectví. Tento politický svazek vedl i k řadě sňatků mezi evropskou vysokou šlechtou a arménskými nacharary a též ke sblížení s římskou církví.

---

²⁰ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 145 – 171; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 111; Balík, S. (ml.): Arménie: Příprava zákona o advokacii, Bulletin advokacieč. 10/2004, s. 103-104

²¹ Viz příloha č. 6. Dostupné z: http://www.palba.cz/forumfoto/albums/userpics/12045/normal_X__Mapa_Arm%C3%A9nsk%C3%A9ho_kr%C3%A1lovstv%C3%AD_v_Kilikii.png

Tohoto svazku využil i další nástupce, syn Konstantinův, *Toros I.* pro rozšíření území.

Poté nastoupil jeho bratr *Leo I.* (můžeme nalézt i označení Leon nebo Levon), který se obrátil proti antiochijským knížatům, a musel se tak po jeho nezdaru podrobit Byzantincům. Arméni se tak vlastně stali na dvě století částečně spojenci a částečně protivníky křižáků. *Leo I.* panoval jako baron v letech 1129 – 1137, tedy v době, kdy již byl na světě Mchitar Goš.

Za vlády *Torose II.* byly proti arménské baronii poštvání mameluci (příslušníci egyptské armády), avšak Arméni dokázaly útoky odvracet. V tuto nejistou dobu bylo přeloženo sídlo kathedikose do pevnosti Hromkla.

To se ukázalo jako dobrý krok, protože místo *Torose II.* nastoupil jeho syn *Ruben II.* a poté hned jeho bratr *Mleh*, který přestoupil k islámu. Tím si získal podporu mosulského vládce, který začal vytlačovat křižáky, obsadil Arménii, ale předal moc svému chráněnci.

Po pár letech byl však *Mleh* arménskými šlechtici zabit a na trůn dosedl *Toros III. Ruben*, který za přízeň šlechty zaplatil statky Mlehovými.

Poslední baron, který nastoupil k vládnutí byl *Leo II.*, který opět upevnil stát ve svazku s křižáky a za podporu křižáckého vojska císaře Fridricha I. Barbarossi mu byla přislíbena královská koruna. K jejich setkání však nedošlo, protože se císař Fridrich utopil v řece Kalikadnos. Proto se uznání Leona králem protáhlo a to až do doby, než mu následník a syn Fridricha, Heinrich VI., a se souhlasem papeže Kachestinos III. zaslali korunu i vlajku se znakem lva.

Slavnostní korunovace *Lea I.* jakožto krále *Lea II.* proběhla 6. ledna 1198. *Leo* začal upevňovat svou moc, reorganizoval Arménii podle západoevropského vzoru, přinesený mj. křižáky, zatlačoval nacharary, uspořádal vztahy mezi knížaty a královským dvorem, jmenoval různé vysoké úředníky k nimž patřili např. kancléř (chansler), správce paláce a královských domén (sinichal), vrchní velitel (kunstdale), regent (bayl), správce financí (proximos), ale úřady dědičné nebyli. Dále položil základy soudům. Udělil Itálii koncesi v roce 1201, tím otevřel kilikijské přístavy Janovanům a Benátčanům, čímž rozšířil obchod. S růstem obchodu se více rozšiřovala ražba mincí, kterou se jinak velkoarménská knížata příliš nezabývala. Šířily se turnaje, lov se sokoly, divadlo, zatímco rolníci byli pod stále větším útlakem.

Leo uzavřel sňatkovou úmluvu s antiochijskými vévody a to proto, aby si zajistil nástupnictví na trůn jeho rodu, protože po něm nezůstal žádný mužský potomek. Podle toho pak nastoupil jeho vnuk *Bohemund Ruben*, za jehož panování v letech 1216 až 1219 zemřel Mchitar Goš.

Poté nastoupila jeho dcera *Isabela (Zabel)*, jejíž muž byl otráven, když se nechtěl přizpůsobit arménským zvyklostem.

Královská koruna přešla prostřednictvím druhého, nedobrovolného manželství Isabely s *Hetumem* do rukou rodu Hetumů. Rod Hetumů byl znám svou proměnlivou politikou vůči Mongolům. V roce 1231 se Hetumovi sice povedlo odrazit útok Mongolů, poté, co uzavřel dohodu se seldžuckým sultanátem v Ikonii, ale jejich vpády neustávali. Zaujali místo v Mughanské stepi, v okolí Gandzaku, kde se mimo jiné narodil Mchitar Goš a odsud dobývali jedno město za druhým.²²

Kirakos Gandzakeci (z Gandzaku) ve svých Stručných dějinách arménského národa od Řehoře Osvícence po současnost píše: „Vypadali, jako by vyšli z pekel, záhadně a hrůzostrašně. Většinou byli bezvousí, jen někteří měli knír na bradě nebo na rtech. Oči měli úzké a malé, ale bystré, hlas vysoký a ostrý, měli pevně stavěné tělo a žili dlouho zdraví a bez nemocí.“²³ Ještě lépe je popisuje Řehoř z Kanče v Dějinách národa lučištníků aneb dějinách mongolského vpádu do Arménie: „Chceme tu též povědět, jak vypadali první Tataři, neboť byli lidem nepodobní. Jejich vzhled byl příliš strašný, než aby si je mohl člověk představit. Hlavy měli veliké jako buvoli, oči úzké jako kuřata, nos krátký jako kočky, čelisti jako psi, v kříži byli útlí jako mravenci, nohy měli krátké jako prasata. Vous neměli vůbec. Silní byli jako lvi, jejich hlas byl ostřejší a zvučnější nežli hlas orla. Objevovali se z nenadání tam, kde je nikdo nečekal. Jejich ženy nosily špičaté čepice pokryté hedvábným závojem. Mongolské ženy si malovaly obličej, rodily jako hadi a krmily své děti jako vlčice. Smrt u nich nebylo možno vidět, neboť žili až 300 let.“²⁴

Poté co ikonijští Seldžukové podlehli v roce 1242 Mongolům, král Hetum vydal celou sultánovu rodinu, která se dala do jeho ochrany a v roce 1252 uzavřel s Mongoly spojení proti Muslimům, které nakonec zpečetilo zánik Malé Arménie. Brzy se ukázalo, že moc Mongolů upadá a Hetum ještě vedl své jezdce jako součást

---

²² Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 113 – 116

²³ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s.116

²⁴ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s.116

mongolské armády proti Bagdádu. Konec Bagdádu jako centra arabského světa přišel 10. února 1258, kdy jej vyplenilo mongolské vojsko.

Od dvacátých let 14. století je kilikijská Arménie stále více ohrožována. Ikonský sultanát, spolu s Mameluky útočí. Nakonec království oslabené rozbroji padlo za oběť Mamelukům v roce 1375, kdy dobyli hlavní město Sis. Rod Hetumů končí s posledním králem *Leem V.* a tím zaniká celé Kilikijské arménské království.²⁵

2.3.2 Kultura, literatura a umění v Kilikii

V maloarménské kultuře je znát výrazný rozkvět, který byl však příliš krátký, protože byl vystřídán úpadkem po roce 1200.

V klášterech a na šlechtických dvorech vznikla nová kulturní centra, např. „Mrtvý klášter“ u Lambronu nebo Drasark u Sísu. Velkou roli hrál též „klášter na Černé hoře“, kam v jeden čas svého života Mchitar odešel do klášterní komunity a získal po druhé hodnost vardapet.

Vzkvétaly přírodní vědy a literatura. Vedle tradiční literatury, psali mnozí autoři středoarménským hovorovým jazykem. Mistrem tohoto oboru byl Nerses Šnorhali, který také zastával úřad katolikose. Mimo to napsal znamenitou knihu „Prohlášení víry arménské církve“, skládající se ze dvou částí. V první části se hovoří o svaté Trojici a ztělesnění Ježíše Krista, ve druhé části popisuje vlastnosti rituálu arménské církve.²⁶ Jako překladatel i autor vynikal arcibiskup Nerses Lambronatsi (Narses z Lambronu), který pořídil překlady, jenž se poté stali podkladem pro Suděbník Goše. Autorem církevní hudby byl opat Chačatur z Taraunu.

Velký dosah mělo samozřejmě dílo Mchitara Goše, vznikající od osmdesátých let 12. století. Suděbník byl složený z Bible a křesťanské islámské literatury, a který později kunstdable Smbat přeložil do lidové řeči. V této verzi si jej arménští emigranti přenesli do Polska, kde jej používali s královským svolením ještě do roku 1519.

---

²⁵ Srv. blíže historii Kilikie. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 116 – 134; Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 55 – 57; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 110 – 113

²⁶ Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 70

Éra Smbata (1208 – 1276) patřila už k prvním obdobím literárního úpadku. Napsal „Kroniku Maloarménského království“, která je mimořádně cenným historickým pramenem pro období vlády Mongolů a Hetumovců, a také neméně významnou památkou je jeho Zákoník.

V této době psali např. také historikové Kirakos Gandzakeci, Řehoř a bajkář Vardan z Marathy. Kirakos sestavil Dějiny Arménie, kde se zmiňuje i o Mchitaru Gošovi.

Ve výtvarném umění převládala tendence k znovuoživení staré slávy a to především za vlády Hetumovců. V tu dobu vznikalo množství kopií, textových ilustrací i věnování, které pocházeli především z kláštera Skevra u Lambronu a kde můžeme spatřit i např. Nersese Lambronatsiho či Šnorhaliho. Ve 13. století vznikaly i proslulé malířské školy v kláštrech Hromkle, Sísu, Drasarku a v miniaturách dalších pracích se odráží různé styly a vlivy.²⁷

---

²⁷ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 134 – 137

3. Osoba a život Mchitara Goše

„Politicko-právní myšlení středověké Arménie dosáhlo svého vrcholu v pracích zákonodárce a znalce práva, církevní a politické osobnosti, učitele a básníka, stoupence myšlenky nezávislosti Arménie, hlavního myslitele, učeného mnicha Mchitara Goše.“²⁸

Mchitar Goš²⁹ se narodil pravděpodobně v roce 1130, ve městě zvaném Gandzak. Tento název bychom mohli v doslovném znění přeložit jako město, kde jsou shromážděné poklady – podle některých historiků to bylo proto, že v těchto podobných opevněných městech si králové skladovaly své poklady, ale podle jiných to byly oblasti, které byly bohaté na zlaté a stříbrné doly.

Goš získal své prvotní vzdělání ve svém rodném městě. V dospělosti se rozhodl věnovat svůj život církvi, stal se mnichem a přijal kněžství. Také se stal žákem slavného středověkého teologa Hovana Tavušetčiho a od něho obdržel hodnost zvanou *vardapet*, tzn., že se z něho stal církevní hodnostář. Hovanes Tavušetči byl učitelem i Kirakosa Gandzakeciho (nebo též Kirakos z Gandzaku), který napsal dílo Historie Arménů, ve kterém popisuje právě období života, kdy Mchitar Goš získal hodnost *vardapet*.

V další etapě svého života odešel na západ, do arménské klášterní komunity, která se nacházela na Černé hoře v Kilikii a to proto, že jeho neklidná mysl nebyla stále spokojena. Neví se přesně, jak dlouho zde pobyl, ale bylo to zřejmě několik let, protože získal ještě jedenkrát hodnost *vardapet*. Podle Kirakosa Gandzakeciho byl Mchitar Goš velmi skromný a nikdy neřekl svým učitelům, že již takovou hodnost má. Dle jeho slov: „On byl člověkem moudrým a skromným, proslulým a svobodomyslným.“³⁰

Po návratu domů se Goš věnoval psaní a učení. Nakonec musel odejít, protože byl pronásledován závistivými duchovními. Přesunul se do oblasti Cháčen, do

---

²⁸ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954, стр. 233

²⁹ Viz příloha č. 7. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8c/MkhitarGosh.jpg>

³⁰ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954, стр. 243

východní Arménie, kde strávil několik let v pohostinnosti krále Vachtanga a jeho bratrů. Odsud se přesunul do kláštera Getik.

V tomto mužském klášteře zůstal až do doby, než byl zničen zemětřesením v roce 1188. Nicméně s finanční pomocí králů Ivana a Zakara Zakarjana vybudoval v blízkosti bývalého kláštera nový, který nazval Nor Getik. Jednalo se o klášterní školu (Kamir Vank), kterou lze obsahem výuky přirovnat k univerzitě. Dnes se místo nazývá na jeho počest Gošavan,³¹ který byl postaven nedaleko ruin kláštera Getik. Zde prožil většinu života a sepsal mnohá ze svých bohatých literárních děl, včetně Suděbníku a též v roce 1213 zemřel ve vysokém věku.³²

Podle arménského právního historika Rubena Avakjana „Mchitar Goš byl nejvýznamnějším ze všech nám známých znalců práva 2. poloviny 12. a počátku 13. století nejen v Arménii – jemu nebylo rovno jak v Evropě, tak i v Přední Asii.“³³ Goš byl velmi váženou osobností nejen mezi intelektuály, ale i politickými osobnostmi a též se šířily legendy, které ho přirovnávali k svatým.

Mchitar působil jako důvěrník a rádce mnohým významným arménským vladařům a jako učitel také inspiroval generace studentů, ze kterým se později stali vážení teologové a historici 13. století.

Goš napsal desítky děl náboženského („Výklad prorocství Jeremiáše“ – o pravidlech předání těla a krve Páně), mravoučného („Nářek o povaze naší“ – napsán jménem Adama svým synům a jménem Evy dcerám svým) i historického obsahu („Vyhlášení pravoslavné víry proti všem starověrcům“ – napsáno na žádost Zakara a Ivana Zakarjana; „Albánská kronika“). Byl i autorem a sběratelem básní a také je pokládán za jednoho z prvních arménských bajkařů i jejich sběratelem. V bajkách se zmiňuje především o osobních a sociálních problémech, otázkách vztahů ve společnosti a jednotlivých jedinců, což bylo něco nového pro arménskou literaturu. Zejména bajky „Jestřáb a křepelka“ či „Sup a krev“, kde na jednu stranu kritizoval

---

³¹ Viz příloha č. 8. Dostupné z: http://www.astro.cz/_data/images/news/2012/08/05/img_5438.jpg

³² Srv. *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954, стр. 233-234; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 3. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2011, str. 114; *The Fables of Mchitar Gosh*. Ashod Press, New York [online]. 1987. Dostupné z: <http://rbedrosian.com/goshint.htm>

³³ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954, стр. 234

chamtivost a všechno zlo, a na druhou stranu schvaloval představu krásy a silného arménského centralizovaného státu. První bajky Goše byly publikovány v roce 1780 v Benátkách. Byly přeloženy do francouzského jazyka, ruského jazyka a dalších. Arménské bajky, včetně Gošových sehrály nemalou roli v rozvoji bajkářského žánru ve středověkých arménských zemích. Výjimečnou cennost pak představuje Gošův „Suděbník“³⁴

Mnoho rukopisů jeho bajek a ostatních děl je uloženo jednak v arménských knihovnách Itálie, Jeruzalémě, ale hlavně v Matenadaraně³⁵ - v „království nejstarších hodnot“. Jedná se o institut dávných staroarménských rukopisů, největší sbírku v Jerevaně, založenou v roce 1920. Před budovou stojí socha Mesropa Mastice – zakladatele arménského písma. Po obou stranách hlavního vchodu stojí dalších šest soch, mezi nimiž je mimo jiné socha slavného arménského kronikáře Mojžíše z Chorene a nesmí chybět ani Mchitar Goš. V expozici výstavního sálu Matenadaranu lze spatřit unikátní ukázky starobylého arménského písemnictví – fragmenty pergamentů z 5. - 6. století, rukopisů z 9., 10. a následujících století a taktéž kamenné fragmenty rukopisů nalezených v jeskyních. Chronologická posloupnost vystavených exponátů představuje celou historii arménského písemnictví od doby svého vzniku až do 19. století - knihy byly pro arménský národ v dobách dobrých i zlých duchovní potravou, drahou jako každodenní chléb, životodárný vzduch a voda. Vědění pro ně bylo pramenem světla i života. Arméni knihy milovali, vážili si jich a ochraňovali je.³⁶

---

³⁴ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954, стр. 234-235 a 241-243

³⁵ Viz příloha č. 9. Dostupné z: <http://maps.spotilove.com/wp-content/uploads/2012/06/matenadaran-1338745803.jpg>

³⁶ Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 190 – 193; Balík, S. (ml.): *Památník arménského písemnictví*, Lidová demokracie, 3. 12. 1985, str. 1.

4. Prameny a systematika Suděbníku

4.1 Prameny Suděbníku

Mchitar Goš začal se psaním Suděbníku v roce 633 arménského letopočtu, což připadá na rok 1184 našeho letopočtu, přičemž datum ukončení práce není znám. Suděbník vznikl v arménském kilikijském království, na objednávku katolíkosa Nersesa IV.

V této době už byly k dispozici překlady z řeckého jazyka do staroarménštiny. Jednalo se o Zákony křesťanských císařů – vítězného Konstantina, Theodosia a Lva; Eklogu a také biblické zákony. Tyto překlady pořídil Nerses Lambronatsi, největší veřejno-církevní činitel kilikijské Arménie, který pocházel z knížecího rodu a také se stal vardapetem, stejně jako Mchitar Goš. Nerses byl všestranně nadán, hovořil mnoha jazyky, byl znám svou svobodomyšlností v církevních otázkách a také bojoval za sblížení arménské církve s římskou.

Dále měl Goš k dispozici Arménskou knihu kánonů, sestavenou na začátku 8. století Hovanem Odznetsim, která byla doplňována po další dvě století o nové předpisy a pravidla, týkající se církevních záležitostí. Z jejího obsahu vyplývá, že v jurisdikci církve byla dohoda nejen o vnitrocírkevních problémech, nýbrž i otázkách rodinného a trestního práva.³⁷ Hovanes patřil mezi patriarchy, vynikal jako filozof, byl široce vzdělán jako vědec a diplomat a byl hlavní osobností éry 8. století. Z jeho ruky pocházejí sbírky církevních kánonů a kanonická posláná, kterého v roce 728, tedy v roce jeho smrti, vynesli mezi hlavní tváře arménské církve.³⁸

Suděbník Mchitara Goše je původně právní knihou, jejíž základní prameny jsou biblické zákony obsažené především ve druhé (Exodus) a třetí (Leviticus) knize Mojžíšově; církevní zákony přijaté Efeským a Konstantinopolským koncilem a místními arménskými koncily; právo jiných národů, a to křesťanských i např.

---

³⁷ Srv. Balík S. (ml.). *Suděbník Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně; *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 234 – 236

³⁸ Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 52 – 53

islámských; a právní obyčeje (téměř každá druhá část, tedy zhruba 43%, je v druhé části Suděbníku, zvané Světské zákony, na základě obyčejového práva).³⁹

4.2 Systematika Suděbníku

„Suděbník“ Goše se skládá z „Úvodu“, *Církevních zákonů*“ a „Světských zákonů“.⁴⁰

Mchitar Goš píše v Úvodu, který je sestaven z 11 hlav o tom, jaké důvody ho vedly k napsání takové práce, dále komentuje právní problémy soudnictví i soudního řízení, přikládá své názory na soudy i soudce, svědky, žalobce, obžalované, na přísahu u soudu atd. Úvod je svým způsobem nejen prologem nebo preambulí, ale i teoretickým, náboženským, právněfilosofickým i etickým pojednáním.

Hlava I. obsahuje „odpověď' těm, kteří pomlouvají, řkouce, že u nás neexistuje spravedlnost.“ Jedna z odpovědí je např. taková, že u soudu je podle nutnosti vyžadována přísaha, kterou ale Pán zakázal, přejíc si, abychom byly skutečně věřící a aby naše ano, znamenalo ano a ne, ne.

Hlava II. pak odpovídá na otázku, „proč jsme nyní projevíli přání sepsat Suděbník, aneb proč jsme k tomu obrátili pozornost.“ Autor zde píše o dvanácti příčinách, kde zmiňuje např. aby se zvýšila prestiž i autorita církve, ochránilo duchovenstvo od muslimů a poukazuje na hlavní motiv, a to na trvalou prosbu katholicose Stefanosa z kavkazské Albánie. Skutečným účelem autora byla ale zřejmě touha probudit v arménské populaci národní vědomí.

Jak jsem se zmiňovala již výše, tak v hlavě V. a VI. je psáno, „co je to soud, komu lze svěřit výkon soudnictví a jakými mají být soudci, žalobci a žalovaní.“ Soudce musí být plnoletý, mít dobré vzdělání, být zkušený, hloubavý, rozumově vyspělý, aby z nevědomosti nevznikly nějaké pochyby a znalý Písma svatého, stejně tak i života pozemského. Neboť, jestliže ani v nějakém méně důležitém povolání

---

³⁹ Srv. *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 235 – 236; Balík , S., Balík ,S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s.114

⁴⁰ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 236

nemůže působit kdokoliv bez náležité přípravy, o to pak více ne ve velkém poslání soudcovském, důstojném Boha. A protože dílem Božím je vytvářet spravedlnost a Bůh je skutečný soudce; ostatní pak se nazývají soudci podobně jako on. Proto musí být soudce učený, uměřený, moudrý a nestranný, aby nepřekrucoval spravedlnost boží a nesloužil tak jejímu odsuzování. x Naopak soudce v Zákoníku Vachtanga VI. a jeho § 3 má být zvědavý, bystrý ve vyšetřování, přemýšlivý v rozhodování, klidný, vážený a prozíravý. Podjatý je pak v případě, že se během soudního jednání zabývá nějakou jinou věcí a nevěnuje pozornost přednesům stran sporu, je podrážděný z tohoto řízení nebo cítí zášť vůči žalobci.⁴¹

Dále musí být neúplatný, neboť bylo řečeno: „Nebudeš brát úplatek, neboť úplatek oslepuje i ty, kteří mají oči otevřené!“ Zmíněná neúplatnost je nezbytná pro výkon soudce, nesmí přijmout dar, musí zasedat směle, přijímat nezpochybnitelná rozhodnutí, aby samotnému jeho rozhodnutí dostalo za uznání těch, kteří jej vyslechli. „Nebudeš nadřžovat nemajetnému, ani brát ohled na mocného; budeš soudit svého bližšího spravedlivě.“: tak pravil Hospodin. V opačném případě vědomí lidí slabých podlehe pokušení a tito lidé se poté začnou obracet k soudu nespravedlivých. Soudce musí hovořit směle podle slov Hospodinových: „Soudím podle spravedlivého práva...“⁴²

Nakonec bych připomenula nejvýznamnější X. hlavu Úvodu, kde Mchitar Goš píše „o tom, z jakých pramenů nebo od jakých národů se chystáme přijímat soudní řády potvrzující naši pravdu, a o tom, jaký je obsah našeho Suděbníku.“ Proto, když se autor chystal s připravováním tohoto díla, uvedl prameny a národy, ze kterých a u kterých je převzal:

„Za první, pokládáme za správné čerpat ze stávajících obyčejů, které jsou chovány v ústní podobě u Abraháma a dalších patriarchů, jakož i u pohanů; z těchto obyčejů, podle nichž se učili soudit cizoložníky, zloděje a vrahy.

Za druhé, přejímáme od všech křesťanských národů jako rodných bratrů. Co vše jsme slyšeli a viděli u jejich mravních soudů, to vše sepisujeme v Suděbníku.

---

⁴¹ Balík S., Balík S. ml., *Několik poznámek o procesních ustanoveních gruzínského Zákoníku Vachtanga VI.*, in: Pocta doc. Petru Hlavsovi k 70. narozeninám, Olomouc: Právnická fakulta UP, 2009, s. 12

⁴² Srgv. *Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 236; Balík, S., Balík, S. ml.: *Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2005. s. 123

Za třetí, přejímáme i od muslimů, vybíráme ale a nepřejímáme jejich chybné normy a soudní pravidla, která se učili u Mohameda, nýbrž pouze to, co převzali ze zákonů Mojžíšových.“

V této hlavě zároveň uvedl, ze kterých knih bude čerpat – jedná se o knihy Mojžíšovi, především uvedl Druhou a Pátou knihu Mojžíšovu, tedy Exodus a Deuteronomium; poté z knih kanonických, neboť jsou v ní soudní pravidla uvedena nejen implicitně, ale na mnoha místech i výslovně určena; a také ze všech knih Starého a Nového zákona, protože představují zákony pro duchovní i světské soudy.

Mchitar Goš v této hlavě ještě napsal, že *"jsme položili základ Suděbníku, a je nutné, aby se postupně a ve všech časech rozrůstal, zahrnoval po pořádku všechna budoucí soudní rozhodnutí moudrých lidí"*, a připouští tak vedle dosavadních pramenů i soudcovskou tvorbu práva a tím otevírá prostor pro novelizace a revize.⁴³

Vedle Úvodu zde máme část, která se nazývá Církevní zákony a má 124 článků. Ty se dotýkají zpravidla uspořádání vztahů, podléhajících církevnímu soudu. Poté máme ještě druhou část, nazvanou Světské zákony o 130 člancích.

Ve středověké Arménii nebylo rovno Suděbníku, tedy památce, která by tak komplexně regulovala veřejno-politické, sociálně-ekonomické a organizačně-právní vztahy. Mchitar Goš byl příznivcem monarchické formy vládnutí a jako první v historii arménské jurisprudence definuje pojem suverenity a vyčleňuje tak dva znaky: plnou samostatnost uvnitř státu a nezávislost ve vnějších vztazích. Vládcům tedy sice přiznával jejich práva, nicméně vymezil jejich vládu zákony, které musí dodržovat všichni, tedy i král. Do Suděbníku proto zařadil i několik článků, které regulují práva a odpovědnost krále, pořádek nástupnictví na trůn, vzájemný vztah s knězi. Zároveň usiloval jeho právními normami omezit nelegální činnost feudálních pánů a s pomocí zákonů regulovat vztahy ve společnosti. Jsou zde i články, které zahrnují práva nižších vrstev obyvatelstva. Goš také zmírňuje tvrdé zákony, ustanovené Mojžíšem, a je kategoricky proti zasahování vlády do záležitostí církve. Stejně tak jsou zde články, které se týkají rodinného práva, kde autor vychází především z národních tradic. Náleží mu i učení o trestním právu, kde se zmiňuje o dvou základních principech trestní sankce, což je vina a odpovědnost. Při ukládání

---

⁴³ Srv. český překlad in: Balík S., Balík S. ml., *Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2005, str. 123-124. *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 234-281

trestů se berou v úvahu faktory, jaké jsou soulad trestu podle stupně viny a nutnost objasnění totožnosti zločinu, metodu spáchání zločinu, příčinu i plynoucí důsledky, přičemž jako celou odplatu není ani tak zavedení fyzického trestu, jako náprava. Kromě úpravy soudního řízení upravuje tedy normy trestního práva hmotného, rodinného i úpravu organizace obchodu ve městech. Články vycházejí z biblického či kanonického práva, nezřídka mají podobu učebnice. Některá ustanovení jsou kasuistická. Často začínají citátem z Bible, poté následuje výklad o odpovídajícím kánonu.⁴⁴

---

⁴⁴ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 237-239

5. Vybrané právní instituty podle Suděbníku

V této části mé práce uvedu několik ustanovení ze Suděbníku Mchitara Goše, která se budou týkat ukázek, kdy článek začíná citátem z Bible a poté následuje výklad o kánonu, uvedu též i některé vybrané články a nakonec vložím některá ustanovení týkající se zejména práva rodinného a manželského k porovnání Suděbníku Smbata Sparapeta a Suděbníku Goše.

5.1 Ukázka ustanoveních obsahujících citáty z Bible

Když se tedy zaměříme na čtení jednotlivých článků, vycházejících z biblického a kanonického práva zjistíme, že mají mnohokrát podobu hmotného práva i učebnice práva. Na uvedených příkladech si můžeme všimnout, že velice často začínají citátem z Bible nebo kánonu a poté následuje výklad o odpovídajícím kánonu, posléze akceptace předloh nebo naopak jejich modifikace, odpovídající dobovým arménským reáliím.⁴⁵

Při překladu jednotlivých článků v celé 5. části vycházím z textu Suděbníku (Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954).

Článek 26. Suděbníku Mchitara Goše O klericích (posvátných, církevních služích), způsobujících údery v roztržce⁴⁶

„Jestli nějaký z kleriků udeří někoho v hádce a jedním úderem ho zabije, pak bude zbaven hodnosti za svoji opovážlivost. Pokud to udělá laik, bude odloučen od společenství církevního.

A toto kanonické pravidlo obsahuje i Mojžíšův zákon⁴⁷, podle kterého, jestliže někdo v hádce někoho udeří a on nezemře, ale je upoután na lůžko, potom vstane a bude

⁴⁵ Balík S. (ml.). *Suděbník Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně

⁴⁶ *Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 302 - 303

chodit za pomoci hole, ten, kdo ho udeřil, nebude vydán smrti. Zákon Mojžíšův stanovil odpovědnost v tom případě, že po úderu oběť zemře.“

Článek 35 Suděbníku Mchitara Goše O krádežích církevních věcí⁴⁸

„Viník z krádeže církevních věcí bude odsouzen k zaplacení pětinásobku hodnoty těchto věcí, jestli věci nebudou nalezeny nebo budou prodány tak, že je nelze již vrátit; a dvojnásobek hodnoty, pokud budou nalezeny.“⁴⁹

Článek 37 Suděbníku Mchitara Goše O těch, co si přisvojují plody a církevní výnosy⁵⁰

„Kdo si neúmyslně přisvojí jakékoliv dary, pak je musí vrátit kněžímu a přidat k nim pětinu jejich podílu. Kněží nedovolí hanobit dary svatých synů Izraele, které přinesli Hospodinu, a nevalí na sebe vinnu za zločin, když si budou přisvojovat své dary, neboť já – Hospodin, posvěcuji je.“⁵¹

Božský tento zákon působí stále v církvi naší.“

Článek 163 Suděbníku Mchitara Goše O Trestu za krádež volů, oslů a obdobných zvířat⁵²

„Jestliže někdo ukradne vola nebo ovci, porazí jej nebo prodá, dá náhradou pět volů za vola a čtyři ovce za ovci. Jestliže nemá čím zaplatit, bude prodán za

---

⁴⁷ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 82, Exodus, XXI, 18, 19.

⁴⁸ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 305 – 306.

⁴⁹ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 83, Exodus, XXII, 1 – 4.

⁵⁰ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 306.

⁵¹ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 117, Leviticus, XXII, 14 – 16.

⁵² *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 391

hodnotu ukradeného. Jestliže bude chycen a nalezne se u něho to, co ukradl, živé, ať je to vůl, osel či jiné obdobné zvíře, včetně ovce, poskytne dvojnásobnou náhradu.⁵³

Zákon budiž jasný: za nenávratně odvedené je povinen zaplatit pětinásobek nebo čtyřnásobek, za nalezených pouze dvojnásobek. V tomto duchu přijmeme toto pravidlo zákona Mojžíšova.“

Článek 164 Suděbniku Mchitara Goše je O soudu nad zloději, kteří se vloupali do domu⁵⁴

„Jestliže v domě bude přistižen zloděj, který, jsa raněn, zemře, tehdy se jeho zabití tomu, který jej zabil, nebude klást za vinu. Avšak jestliže nad zlodějem vyšlo slunce, tehdy na tom, kdo jej zabil, ulpí krev zabitého a ten, kdo jej zabil, sám má být zabit.“⁵⁵

Posvátný zákon Mojžíšův nepokládá za hřích zabití vykonané neúmyslně v noční temnotě. Člověka, který zabil za úsvitu, je třeba soudit jako úmyslného vraha, neboť zloděje, lidi, které kradou, zákon káže vydat na smrt. My však ustanovujeme, jak je uvedeno, pokutu a výkupné jak v případě úmyslného, tak neúmyslného zabití. Ukradené se nahrazuje jako v ostatních případech, jestliže se ztratilo, čtyřnásobkem, neztratilo-li se, dvojnásobkem.“

Článek 195. Suděbniku Mchitara Goše O trestech smrti za zabití⁵⁶

„Bude-li nad někým pro hřích vynesena rozsudek smrti, bude-li usmrčen a ty jej pověšíš na kůl, nenecháš jeho mrtvolu na kůlu přes noc, ale bezpodmínečně ho pohřbíš týž den, protože ten, kdo byl pověšen, je zlořečený Bohem. Neposkvrníš svou zemi, kterou ti dává do dědictví Hospodin, tvůj Bůh.“⁵⁷

⁵³ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 82 – 83, Druhá kniha Mojžíšova – Exodus, XXI, 37; XXII, 2, 3.

⁵⁴ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 391

⁵⁵ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 83, Exodus, XXII, 1.

⁵⁶ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 409

⁵⁷ Bible. *Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. s. 82 – 83, Druhá kniha Mojžíšova – Deuteronomium, XXI, 22 – 23.

Dále sem můžeme řadit i další články ze Suděbníku Mchitara Goše: čl. 39 O kněžích, prodávajících nebo kupujících domy a pole; čl. 40 O těch, co pohrdají kněžími i soudci; čl. 41 O příspěvcích, na které spoléhají kněží od lidí; čl. 42 O nevěrných otrokyních; čl. 43 O propouštění svých žen; čl. 147 O trestu viníků z útoku na otce svého nebo matku svou; čl. 149 O vinících, kteří pomlouvají otce nebo matku; čl. 150 O soudě nad hádajícími; čl. 154 O sluzích a služkách, kteří jsou vystaveni úderům od svých pánů; čl. 156 O případě, kdy vůl probodne vola a zabije ho; čl. 165. O potravě; čl. 175 O soudu nad vrahy zvířat; čl. 204 O právu novomanžele se nezúčastnit vojny; čl. 207 O všech druzích nájemníků,...⁵⁸

5.2 Vybrané články

Pro další ukázkou zařazuji tyto články:

Článek 32 Suděbníku Mchitara Goše O biskupech vykonávajících světská povolání⁵⁹

„Biskupovi není povoleno vykonávat zároveň světské povolání; je povinen zabývat se věcmi církevními; v opačném případě bude zbaven kněžského úřadu (hodnosti), neboť podle slova Božího nikdo nemůže sloužit dvěma pánům.“

Článek 133 Suděbníku Mchitara Goše O opilcích a jejich uskutečněných zločinech

Podle obou Suděbníků Goše i Sparapeta, člověk, který spáchá zločin ve stavu opilosti, ať je mu zločin přičten dvakrát. Dle čl. 133 Suděbníku Goše *„Za zločiny, ke kterým došlo mezi dvěma opilými, podle našich církevních kánonů, nesmělo být žádné odpuštění. Jestli v hádce, která začala mezi opilci, zmrzačí jeden druhého, provede všestranný soud šetření a posoudí vinu a určí vyrovnání za absenci a léčení.“* U Smbata Sparapeta je to řečeno ještě jasněji: *„Zákon vyžaduje, aby se podobní lidé*

⁵⁸ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 282 – 438.

⁵⁹ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 304

soudili dvojím způsobem: za první, za opilství... kvůli čemu potom vznikla škoda, za druhé, za příčinu škody. Podobný článek Suděbniku Goše je zahrnut v Suděbniku polských Arménů, v článku 8 pod názvem O opilých lidech. I zde se také opilství považuje za prvopříčinu všeho zla.⁶⁰

Článek 140. Suděbniku Mchitara Goše O soudě nad soudci⁶¹

„Apoštolové ustanovili tvrdá pravidla o tom, kdo může nést titul soudce a tvořit soud. Jestli soudci budou činit křivdu, nadržovat jednotlivci, nebo ospravedlňovat vinné, pak nadále nebudou mít právní titul.“

Článek 181 Suděbniku Mchitara Goše O prodeji krávy⁶²

„Právě tak o prodeji krávy je prodávající povinen potvrdit před svědky, že kráva kromě toho, že nemá shora popsané vady, se po porodu každoročně otelí. Ukáže-li se, že v průběhu jednoho roku se kráva neotelí, pak se buďto vrátí prodávajícímu se spravedlivou slevou nebo s konečnou platností zůstává kupujícímu. Lhůta pro oznámení ostatních vad je sedmidenní.“

5.3. Ustanovení z práva manželského a rodinného

A nakonec přistoupím k ukázkám Suděbniku Mchitara Goše, kde vložím některá porovnání se Suděbníkem Smbata Sparapeta.⁶³

Suděbník Smbata Sparapeta se pokládá za originální právní památku, která je ale výrazně ovlivněna Suděbníkem Mchitara Goše. Je zřejmé, že osobní vklad obou autorů se musí lišit, už jen proto, že Mchitar Goš měl hodnost vardapet, byl tedy

---

⁶⁰ Srv. Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 379; Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 199

⁶¹ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 383

⁶² Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 399

⁶³ Při porovnání článků se Suděbníkem Mchitara Goše budu vycházet z: Balík, S., Balík, S. *Manželské a rodinné právo v arménském Suděbníku Smbata Sparapeta*. Pocta Eduardu Vlčkovi, Olomouc, 2010, s. 21 – 27

vysokým církevním hodnostářem. O této funkci je i čl. 3 Suděbniku Mchitara Goše, který říká, že „*vardapeti musí být předem znalí jak Starého a Nového zákona, tak i pravidel kanonických*“ ... a nazývají se „*vyvolenými slova Božího*“.⁶⁴ Zatímco Smbat Sparapet byl kundstable nebo též ve starofrancouzštině *connétable*,⁶⁵ vrchní velitel arménské armády, tzn., že stál téměř na samém vrcholu světské hierarchie. Proto není divu, že Smbatův Suděbník neobsahuje tolik citátů z Bible, nýbrž se obrací více k světským soudům a některé oblasti tvořící součást kanonického práva, jsou podřazeny světské jurisdikci. Rozdíl je též v tom, že namísto Gošových 254 článků, které jsou systematicky rozděleny do knih nazvaných Církevní kánony a Světské zákony, obsahuje Smbatův Suděbník pouze 202 článků, rozdělených do hlav podle předmětu právní úpravy. Stejně tak Suděbník Sparapeta neobsahuje rozsáhlý Úvod jako u Goše, nýbrž pouze Předmluvu. Smbat Sparapet se soustředí více na pozitivní právo a to se do jisté míry týká i věcí manželského a rodinného práva. V I. hlavě jeho Suděbníku jsou upraveny instituty uzavření manželství, vztahy mezi manželi, rozvod a trestní normy související s rodinným právem. Úpravu vztahů mezi rodiči a dětmi navzájem je pak upraveno v hlavě III. Suděbník Smbata Sparapeta obsahuje tedy komplexní úpravu rodinného a manželského práva. Hlavním zdrojem této právní úpravy byly normy vycházející z Bible, dále obyčejové právo a aplikační praxe. V Suděbníku Goše je rodinné a manželské právo upraveno především v částí Církevních kánonů.⁶⁶

5.3.1 Uzavírání manželství

Goš reguluje manželské a rodinné právní vztahy z pozice lepších národních tradic a předních idejí a píše, že manželství musí vzniknout ze vzájemného a dobrovolného souhlasu stran.⁶⁷

---

⁶⁴ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 286

⁶⁵ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 439

⁶⁶ Balík, S., Balík, S. *Manželské a rodinné právo v arménském Suděbníku Smbata Sparapeta*. Posta Eduardu Vlčkoví, Olomouc, 2010, s. 22 – 23

⁶⁷ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 238

Sparapet říká, že podmínkou k uzavření manželství je dosažení věku patnáct let. Pokud by se tak stalo před dosažením zletilosti, zakládalo by to neplatnost manželství x Goš nezmiňuje předepsaný věk, nýbrž zralost či manželský věk apod.

Článek 5. Suděbniku Mchitara Goše O muži a ženě, neschopných k manželskému životu⁶⁸

„Věkový poměr muže a ženy se stanoví tak, že muž musí být starší než žena, jak je to určeno při formování prvovytvořených.“ Autor tím měl na mysli biblickou tradici, podle které Bůh stvořil nejprve Adama a potom Evu. *„Takový poměr je nezbytný proto, aby muž ovládal ženu ve všech situacích, včetně manželství. Jestli se stane, že muž nemůže ovládnout ženu, tak podle kanonických pravidel, mohou i nadále zůstat spolu, jestli si to žena přeje; pokud si to nepřeje, pak to bude usneseno v rozvodu.“* x Protože arménské středověké právo vycházelo z biblických principů, ve čl. 78 Suděbniku Smbata Sparapeta je dáno, že muž byl hlavou rodiny a žena měla být v jeho moci.

„Muž v tomto případě je povinen vrátit ženě všechnen majetek vnesený do manželství a poskytnout jí svobodu a umožnit jí vdát se za jiného. Muž nepodléhá pokutě, neboť jeho nedostatek nezávisí na jeho vůli. Pokud žena přivedla do domu muže dobytek, také se jí vrací a přírůstky se mezi nimi dělí na půl za práci o péči dobytka. Při dělení majetku se nepřihlíží k darům od příbuzných, stejně tak na všechny ostatní výdaje, včetně nákladů na svatbu.“

Článek 76. Suděbniku Mchitara Goše O nezpůsobilých k manželskému životu⁶⁹:

„Jestli se muž ukáže jako nezpůsobilý k manželskému životu, je stanoveno kanonickým pravidlem, že si nemůže vzít jiného.“

---

⁶⁸ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 290 – 291

⁶⁹ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 322

Článek 91 Suděbníku Mchitara Goše O sňatku neplnoletých říká⁷⁰:

„Nikdo nemá právo oddat děti, dokud nedosáhnou věku, kdy si uvědomí, jejich vlastní touhy. Kněz, jenž se odváží je oddat, bude zbaven kněžské hodnosti a zaplatí pokutu ve prospěch církve ve výši sto drachem.“ x Čl. 111 Suděbníku Smbata Sparapeta kněz, který oddal nezletilé snoubence proti jejich vůli, bez vzájemné náklonnosti a z donucení rodiny, mohl být potrestán ztrátou kněžství

Dále se tu píše o tom, že: *„Neoddáš bez toho, aniž by se snoubenci viděli“, neboť se neví, zda se vůbec chtějí vzít nebo se zda se líbí jeden druhému, a v takovém případě se opravňuje odmítnout.“* x Suděbník Sparapeta výslovně nepožadoval, aby se snoubenci znali.

Článek 119. Suděbníku Mchitara Goše O manželství osob, nedosahujících manželského věku (zralosti)⁷¹

„Kánony předepisují nepožehnat manželství nedospělým, dokud nedosáhnou manželské zralosti.“

Článek 87. O zasnoubených ženách⁷²

„Jestliže se někdo zasnoubil s ženou před knězem a před dalšími dvěma nebo třemi svědky, pak nemá právo ji opustit a vzít si jinou; pouze v případě její nevěry nebo nakažlivé tělesné nemoci.“

5.3.2 Zdravotní stav snoubenců a manželů

Právně relevantní byla znalost nebo neznalost zdravotního stavu obou snoubenců při uzavření manželství, přičemž ale Suděbník Sparapeta přímo nepožadoval, aby znali či prohlásili, že znají svůj zdravotní stav. Podle čl. 79

---

⁷⁰ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 329

⁷¹ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 362 – 363

⁷² *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 327

Suděbníku pokud tedy byl některý ze snoubenců před uzavřením manželství duševně chorý, druhý snoubenec o tom nevěděl a nemocný se nevyhléčil v domě svých rodičů, manželství bylo ex tunc pokládáno za neuzavřené, včetně povinnosti vrátit veškerý vnesený majetek a s věnem s výjimkou svatebního daru. x Článek 6. Suděbníku Mchitara Goše pojednává Opět o muži a ženě, jestliže onemocní duševní nemocí nebo malomocenstvím nebo nějakou jinou dlouhotrvající nemocí nebo se stanou invalidními⁷³

„Jestli se stane, že muž nebo žena propadnou šílenství, tak je nutné to vyšetřit; jestliže se ukáže, že žena byla posedlá touto nemocí ještě před sňatkem a její rodiče skryli tuto okolnost před mužem, pak jsou povinni vzít dceru k sobě, nést náklady na uzdravení a další potřeby, neboť nemoc nastala ne v domě muže, ale v domě jejich.

Pokud se žena vyléčí, nechť se vrátí ke svému muži, jestli s tím naposledy souhlasil. Jestliže muž nesouhlasí, tak po právu může ženu opustit. Pokud nemoc propukla v domě muže, je povinen o ženu pečovat až do jejího uzdravení.

Jestliže se ale žena neuzdraví do sedmi let, pak má muž právo, podle nejnovějších kánonů, vrátit ženu v rodný dům k otci i s jejím majetkem a oženit se znovu.“ x V ustanoveních obou Suděbníků se objevuje v celé řadě případů sedmiletá lhůta, během níž se předpokládá, že se poměry mezi manželi buď urovnají nebo naopak. Tato lhůta se ukázala i u článku 80 Suděbníku Smbata Sparapeta, kdy jestliže trpěl jeden z manželů malomocenstvím, nebo měl nevyhléčitelný ekzém či ochrnl, mohl se s ním druhý manžel rozvést.

„Děti musí zůstat u otce, který je povinen v mezích svých možností pečovat o osud ženy.

Jestliže žena onemocněla malomocenstvím, bylo těžké tuto nemoc skrýt. Pokud se muž oženil, znal nemoc své ženy, věřil, že je možno ji vyléčit, zatím se nerozšířila, pak je povinen vzít na sebe všechnu zátěž při léčení a není po právu od ní odejít; oženit se s jinou může pouze v tom případě, že se žena nad ním smiluje, a bude souhlasit.

To samé pravidlo bude platit v případě, jestli žena onemocněla v domě muže. Ale pokud rodiče se lstí skryli tuto nemoc, pak muž mohl ženu opustit a vzít si jinou.

---

⁷³ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 291 – 292

Společné řešení zákona bude takové:

Muži jsou povinni pečovat o zdraví žen do konce jejich života a vrátit jim nazpět věno, pokud se ženili, znajíc jejich nemoc, nebo jestli je nemoc postihla v jejich domech; v případě, zda rodiče ženy zatajily nemoc, pak musí pečovat o nemocnou na účet svého majetku;

Jestli onemocní muž, přičemž se jeho nemoc projeví do svatby a bez ohledu na to se s ním žena ožení v naději na uzdravení; nebo jestli se nemoc objeví po svatbě, pak žena nemá právo provdat se za jiného, pouze tehdy, když muž dá svůj souhlas. Pokud muž podvodně skryl svou nemoc, pak má žena právo vdát se za jiného bez souhlasu muže;

Jestli žena onemocní dlouhotrvající a nevléčitelnou chorobou nebo se stane invalidní nebo tak podobně, čímž se stane nezpůsobná k manželskému životu, muž nemá právo od ženy odejít, pouze pokud mu žena z milosti dá souhlas ke svatbě s jinou. Ale i tomto případě je muž, oženivší se s jinou, je povinen pokračovat o péči první ženy a vrátit jí její majetek.

To samé bude platit v případě nemocného muže, když jí dá souhlas provdat se za jiného.“

Článek 77. Suděbniku Mchitara Goše O invalidních ženách⁷⁴

„Otázka: Pokud se žena zmrzačí a řekne muži svému: Já už nejsem hodná býti v manželství, vezmi k sobě druhou, která by byla vhodná a udržovala by ti dům; a mě dávej z roku na rok chléb a oděv a já odejdu do kostela a zde zůstanu až do konce svých dní; a muž s tím vším souhlasí, ale podléhá trestu za to, že si vzal druhou ženu nebo je bez jakéhokoliv potrestání?

Odpověď: Protizákonné. On nemá právo si vzít jinou, dokud je jeho žena naživu.“

---

⁷⁴ Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 322

Článek 89. Suděbniku Mchitara Goše O manželství malomocných, trpících ekzémem, chromých, slepých, hluchých i němých⁷⁵

„Nyní se řeší otázka: Zda mají podobní lidé vstoupit do manželství či nikoliv. Z pravidla, se to dotýká smilnění malomocných, my víme, že jejich potomstvo se rodí také s touto nemocí. Proto jim bude zakázáno manželství, aby tato nemoc nepřešla i na jejich děti. Zákazu budou podléhat i ti, co trpí ekzémem. Ale oni chtějí doktora a prohlašují, že nakažlivá je nemoc, při které je cítit zápach a v neposlední řadě také svrab; a u malomocných je tomu tak proto, že mají rány, u těch, co trpí svrabem nejsou rány, ale kánony přiznali ekzému nakažlivost. A aby se nakažlivost nepřenesla na děti, kánony zakázali manželství a sám Mojžíšův zákon eliminuje takové nemocné od manželství i od tábora vojenského.

Ustanovení tohoto pravidla je nejen proto, že se nachází v zákoně Mojžíšově, ale mělo na paměti i tělesný stav člověka.

Pokud je někdo chromý, hledí se na to, zda je zmrzačený tak, že je neschopen více výuce nebo řemeslu nebo čemukoliv užitečnému či nikoliv, pokud se prokáže, že je schopen, může se oženit – jak muž, tak i žena.

Žena, slepá na obě oči, se nevdá, neboť není ve stavu, kdy by mohla sledovat výuku dětí nebo hospodářství. U muže, slepého na obě oči, by bylo dobré, kdyby se mohl vyvarovat svatbě;

Hluchá žena, jestli ona byla chytrá, a jestli si jí někdo chtěl vzít, tak mohla, stejně i muž. x Dle čl. 117 Suděbniku Sparapeta se slepci nebo hluchoněmému zakazovalo uzavřít manželství s osobou stejné vady. Bylo to z toho důvodu, aby bylo možno vychovávat děti, které by se do manželství narodili.

Němý muž nebo žena se přirovnávali k dobytku. Nemohli vstupovat do manželství.“

5.3.3 Neplodnost

Suděbník Mchitara Goše též obsahuje ustanovení, která se týkají neplodnosti manželky.

---

⁷⁵ Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 328 – 329

Článek 10. O neplodných mužích a ženách⁷⁶

„Jestliže se ukáže, že je žena neplodná, muž nemá právo jí kvůli tomu opustit, neboť mít dítě je vůle Boží.

Pokud je neplodnost důsledkem nemoci, musí jí pomoci lékař; pokud neplodnost od nemoci nepochází, ale je to od přírody, tak to musí trpět.

Jestli žena vidí, že se její muž trápí kvůli její neplodnosti, může se nad ním slitovat, stejně jako Sára, která dala svobodu Abrahámu, aby se mohl oženit. Ať si jí vezme, ale s tím, že nemá právo držet pohromadě ženu bezdětnou a ženu způsobnou k porodu.“ x Ustanovení 84 Suděbníku Smbata Sparapeta týkající se výživného pro rozvedenou manželku v případě její neplodnosti říká, že pokud neplodnost ženy byla zjištěna až za trvání manželství, mohl se muž rozvést. Opět je tu ale ta sedmiletá lhůta, během níž však muž mohl do domu přivést jinou ženu se souhlasem manželky, přičemž stejně jako u Goše je dáno, že obě ženy nebudou žít ve stejném domě. Po uplynutí lhůty se mohl rozvést, vzít si jinou, zůstala mu ale povinnost zabezpečit bývalou manželku po celý její život, v případě, že se znovu nevdala.

„Lhůta čekání je sedmiletá.

A jestli si žena nepřeje vdát za jiného, muž je povinen ji zaopatřit jako vdovu v jiném domě do konce života a navrátit jí vnesený majetek.

Jestliže muž předem znal ženinu nezpůsobnost k porodu a vzal jí k sobě ze silného citu, pak se s ní nemohl již rozloučit do konce života.“ x Srovnáme čl. 84 Suděbníku Smbata Sparapeta, který říká, že věděl-li manžel o ženině neplodnosti a přesto se s ní oženil, poté se z tohoto důvodu nemohl rozvést.

Článek 81. O nezpůsobnosti žen k porodu⁷⁷

„Jestliže muž opustí ženu kvůli její neplodnosti a vezme si jinou, způsobnou k porodu a bude se kát, nic nezmění na tom to, že je to chlípník.“

---

⁷⁶ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 294 – 295

⁷⁷ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 323 – 324

Článek 94. O neplodné ženě⁷⁸

„Jestli si někdo vezme ženu, která se ukáže býti neplodná a opustí jí za neplodnost, pak má právo vzít všechn svůj majetek, který přinesla do domu muže, a odejít.

A pokud kromě neplodnosti, nebude mít žádnou jinou neřest, muž jí musí ještě zaplatit pokutu za urážku na cti.“

5.3.4 Rozvod manželství

Pokud šlo o rozvod manželství, přicházeli v úvahu důvody, které byly uvedeny v Suděbníkách. Při rozvodu vždy hrála roli vina, která byla popsána v jednotlivých ustanoveních v obou Suděbnicích.

Jednalo se např. o ženinu neposlušnost, dle čl. 78 Suděbnku Smbata Sparapeta, přičemž v případě nevěry ze strany muže, se žena mohla rozvést pouze v případě, že muž navíc neplnil povinnost výživy x čl. 9 Suděbniku Mchitara Goše O cizoložství muže a ženy⁷⁹

„Pokud žena bude usvědčena z takové neřesti, pak muž, podle příkazu Hospodina, má právo ji odpustit. Jestli žena-cizoložnice lituje svých hříchů, muž má právo vzít ji znovu k sobě. Žena, podle kanonických pravidel se nemůže znovu provdat, ale muž se oženit smí. Žena se může znovu vdát se souhlasem. Žena nemá právo odejít od muže-cizoložníka, ale, ve formě trestu, se může na čas odloučit. Rozdělení majetku (v případě rozvodu) se provede v pořadí, stanoveném pro rozvod.“

x Dle Suděbniku Smbata Sparapeta opět nemohl vinný manžel uzavřít nové manželství a to až do doby smrti rozvedeného nebo do doby, než dal souhlas k novému manželství bývalý manžel, naopak nevinný se mohl znovu provdat.“

---

⁷⁸ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 331 – 332

⁷⁹ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 294

Článek 56. Suděbniku Mchitara Goše O odpuštění ženám-cizoložnicím⁸⁰

„Kdo odpustí své ženě za její cizoložství nebo jakýkoliv jiný zločin, ověřuje si to nejen muž, ale i celý svět. Pokání trvá 1 rok, očišťuje se skutky milosrdných a přijímá svatá tajemství, načež, jestliže se zachce muži, může si vzít druhou ženu. Žena si jiného vzít ale nemůže do doby, zatímco je živ její muž.“

Dále čl. 82 Suděbniku S.S. mohlo jít o vzájemnou nenávisť bez nevěry – Pokud byl vinen muž, do smrti ženy se nemohl bez jejího souhlasu znovu oženit, žena se vdát naopak mohla a ještě se odnesla veškerý majetek. Byla-li žena navíc před sňatkem panna, muž musel zaplatit trojnásobek ceny věna. x Článek 57 Suděbniku Mchitara Goše O osobách, rozvedených s ženami kvůli nenávisti k nim⁸¹

„Jestli kdo opustil ženu ne kvůli její nevěře nebo za jakýkoliv jiný zločin, ale kvůli pomluvě jiných, tak, jako např. pro zájem o jiné muže, pak kánony nepovolují rozvod. Muž, který opustí ženu, se musí kát po dobu sedmi let, z nichž pět let v církvi a dva roky doma. Jestli se nevrátí ke své bývalé ženě, pak je povinen rozdělit svůj majetek na dvě části a polovinu dát své ženě a ještě zaplatit pokutu církvi, neboť urazil požehnání, které přijmul od ženy. Takový muž se nazývá během celého života cizoložníkem a nevstoupí do chrámu Božího.“ x U Smbata Sparapeta bylo možno rozvést manžele v případě jejich vzájemné nenávisti, pokud k tomu dali souhlas, zároveň ale museli zaplatit pokutu a činit pokání.

Článek 43. Suděbniku Mchitara Goše O propouštění svých žen⁸²

„Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže jí z jejího domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže. Ale ten druhý muž k ní také pojme nenávisť, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a

---

⁸⁰ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 314 – 315

⁸¹ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 315 – 316

⁸² Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 309

vykáže jí ze svého domu. Anebo ten druhý muž, který si ji vzal za ženu, zemře. Tu její první manžel, který ji vykázal, si ji znovu za ženu vzít nemůže, když byla poskvrněna, neboť by to před Hospodinem byla ohavnost. Neupalíš hřích na zemi, kterou ti Hospodin, tvůj Bůh, dává do dědictví.“

Článek 93. Suděbniku Mchitara Goše O mužích, opouštějících ženy⁸³

„Jestliže muž opustí ženu, matku dětí, bez její viny, bez nevěry nebo bez jakékoliv poruchy tělesné, ale kvůli svému vlastnímu smilnění a zápalu k jiné ženě, pak nad ním bude vynesena takový rozsudek: rozdělit děti a stejným dílem majetek, dům, zem i vodu jeho, a obecně vše, co mu patří; jednu polovinu dát ženě, a poskytnout jí, pokud si bude přát, právo přivést si k sobě domů jiného muže. Muž, který takto ženu opustí, se bude sedm let kát a zaplatí pokutu ve prospěch církve.“

Poté se tak dle Smbata Sparapeta a jeho čl. 85 Suděbniku mohlo stát i v případě duševní poruchy, ale u Sparapeta, v čl. 79 Suděbniku se pečlivě zkoumalo, zda duševně nemocný svou nemoc pouze nesimuluje. Nebo v případě, že byl muž přistižen při homosexuálním aktu, obcování se zvířetem, opustil křesťanskou víru či proto, že muž neplnil své manželské povinnosti. x Článek 11. Suděbniku Mchitara Goše O zámince, po které manželka může odejít od manžela⁸⁴

„Pokud žena odhalí neřest svého muže, např. sodomii nebo bestialitu, může od něho odejít; ale pokud se kaje, předsvědčí zpovědníka a přes něho i svou ženu (v tom, že se napravil), žena ho neopustí. Ale jestli muž udělá to samé ještě jednou a bude v tom pokračovat, žena ho opustí a podle zákona si může vzít polovinu mužova majetku.“

5.3.5 Trestněprávní roviny související s rodinným a manželským právem

---

⁸³ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 330 – 331

⁸⁴ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 295

Článek 20. Suděbniku Mchitara Goše O nezasnoubených dívkách⁸⁵

„Trest za znásilnění zasnoubené dívky je stejný jako za nevěru s provdanou ženou, při kterých by okolnosti toho nebyli učiněny.

Jestli se někdo potká s dívkou nezasnoubenou a znásilní jí, pak je povinen zaplatit otci dívky dvojnásobek padesáti stříbrných drachem a ještě se stane jeho ženou. Nemůže se s ní rozvést za celý život. To je dle zákona Mojžíše.

Podle nás to bude takovým způsobem: vinný se musí s dívkou oženit bez věna; jestli si to nepřeje, pak musí podle zákona zaplatit, zahrnuje to pokutu za znásilnění zasnoubené.“

Článek 36. Suděbniku Mchitara Goše O svůdnících zasnoubených děvčat⁸⁶

„Jestli kdo svede zasnoubenou dívku, ať jí dá věno a vezme si jí; a jestli otec nesouhlasí jí provdat za něj, ať svůdník zaplatí mu stříbro, kolik přísluší věno dívky.

V případě, že rodiče nesouhlasí, pak je svůdník povinen zaplatit otci tolik, kolik připadá na věno dívky; to je i trest.“ x Sparapet píše o to, že pokud je neprovdaná žena svedena, muž najde spásu ve svatbě s ní a tím se stane beztrestným.

Článek 18. O manželích, vinných z mužovraždy a ženovraždy⁸⁷

„Jestliže muž zabije ženu za nevěru, bude podléhat plné trestní odpovědnosti, neboť Hospodin v takových případech přikázal odpustit cizoložníkům, ale ne je zabít.

x Pokud muž zabil ženu kvůli její nevěře, musel být dle čl. 91 Suděbniku Smbata Sparapeta potrestán, aby si uvědomil svoji vinu, V případě, že ji zabil, měl mít na mysli, že na to neměl právo a že se mohl rozvést.

„Pokud muž zabije ženu za jakoukoli jinou příčinu kvůli svému zlému charakteru, pak bude vystaven dvojímu trestu.

---

⁸⁵ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 300

⁸⁶ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 306

⁸⁷ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 299

Pak také ženě stanoví trest, pokud muže usmrtí otrávením nebo jakýmkoliv jiným způsobem. x Přísný trest čekal i na ženy v ustanovení 93 Suděbníku Smbata Sparapeta. Trestem mělo být mučení a poté smrt.

Nikdo nehledá pokání v Suděbníkách, neboť to se vztahuje ke kánonům a duši, Suděbníky se zaměřují na tělo.“

Článek 19. O cizoložnících a ostatních zločincích⁸⁸

„Když se odhalí zločin dopuštění se cizoložství s provdanou ženou, zločinec bude trestán u soudu.

Muž uznáný vinným z nevěry, podléhá, dle zákona Mojžíše, předání smrti, a podle Evangelia – k zaplacení výkupného za krev, nezávisle na tom, pokud došlo k cizoložství se souhlasem a po výzvě ženy nebo opovázlivosti nečestného muže; nezávisle na tom, bylo li cizoložství spácháno jednou nebo vícekrát.

Trestem, zaslouženým pro vinné a nevěrníky, byla amputace pohlavního údu, nicméně kanonické pravidlo zaměňovalo tento trest i vykoupením. x Dle čl. 94 Suděbníku Smbata Sparapeta byl za cizoložství v cizím domě ukládán podobný trest – muži hrozil trest smrti či uříznutí pohlavního údu a ženě naopak peněžitý trest a uříznutí nosu

Jestli pachatel bude z nevěřících a bude pod naší zemí, pak mu spravedlivě bude amputován pohlavní úd.

Pokud někdo bude smilnit se vdovou, svede jí podvodně ujištěním, že si jí vezme nebo příčinou smilnění bude sama vdova, nebo bude jednat násilně , nebo svede dívku zasnoubenou, bude odsouzen a v případě svedení zasnoubené dívky odsouzen k polovině trestu“

Článek 21. Suděbníku Mchitara Goše O mužích, pomlouvajících své ženy⁸⁹

---

⁸⁸ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 299 – 300

⁸⁹ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 300 – 301

„Jestli si někdo vezme ženu a začne jí nenávidět, a řekne o ní lživou fámu, např. že nebyla panna, pak je vinný a je povinen ženu udržovat u sebe a nikdy jí neopustit.

Jestli se odpovídající fáma ukáže skutečností pravdivou a zjistí se, že není pannou, pak podle zákona Mojžíše patří smrti.

Dle našeho kánonu se poskytuje muži odpuštění, jestli si to přeje.“

Článek 149. Suděbniku Mchitara Goše O vinících z pomluvy otce nebo matky⁹⁰

„Kdo pomluví otce svého nebo matku svou, bude předán smrti“

Článek 14 O muži, který uráží ženu při hádce, bije jí a poškozují jí smyslové orgány nebo jí mrzačí⁹¹

„Jestliže muž bude nabádán nečistou silou, bude neustále vyčítat a urážet ženu a zacházet s ní krutě kvůli nevlastním dětem, soud to vyřeší tak: musí snášet nevlastní děti, jestli předem souhlasil s jejich osvojením; jestli nesouhlasil, mají se vrátit k ženě.

Pokud se tak muž bude chovat k ženě kvůli svému zlému charakteru, zlomí ji ruku nebo nohu, vypíchne jí oko nebo vyrazí zub či jí zmrzačí, trest bude muset být takový, jaký se určuje cizím viníkům, a spravedlivý trest ve prospěch ženy; ale trest v tomto případě se projevuje v dvojnásobném rozměru, aby muži nedrželi své ženy jako konkubíny, ale jako lidská stvoření, a to i v případě, že litují.“ x čl. 88 Suděbniku Sparapeta říká, že pokud muž nepřijal nevlastní děti za své, v době, kdy se ženil s jejich matkou, měli být svěřeny do péče příbuzných. Pokud je však přijal, nesměl je bít ani trýznit. Tento článek řešil domácí násilí nejdříve trestem vězení, posléze byl povolen rozvod.

---

⁹⁰ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 386

⁹¹ *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша.* Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 297 – 298

5.3.6 Ukázky ustanovení týkajících se dětí

Článek 33. Suděbniku Mchitara Goše O vinných z udušení dětí⁹²

„Jestli někdo udusí dítě, mrzáka nebo narozené v ilegálním manželství a učiní tak úmyslně, bude předán smrti, neboť jak není možno oživit k životu, tak zde není možné pokání.“

Článek 128. Suděbniku Mchitara Goše O vraždě, spáchané dětmi⁹³

„Za vraždu, která vznikla při incidentu mezi dětmi, vrah, jestli je starší dvanácti let, nese plnou odpovědnost za krev a bude mu vyměřeno odpovídající potrestání; jestli je mladší tohoto věku, např. jedenáct nebo deset let, bude vystaven potrestání rozsahu jedné třetiny z plné výše.“

Článek 129. Suděbniku Mchitara Goše O trestu dětí, zmrzačených, poškozených nebo připravených navzájem o smyslový orgán v průběhu hry⁹⁴

„Jestliže si děti v průběhu hry způsobí úraz, náhodou nebo z hněvu, budou muset být souzeni jako za vraždu. U potrestání se bude přihlížet na vážnost zraněného orgánu a také bude muset zaplatit za prostoje a za léčení.“

Článek 130. Suděbniku Mchitara Goše O trestu dětí, utopených navzájem ve vodě⁹⁵

„Jestli při koupání dětí ve vodě jeden utopí druhého, je nutné to prozkoumat: jestli se tak stalo kvůli naivitě v průběhu hry nebo vleklé zlobě.“

---

⁹² Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 305

⁹³ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 378

⁹⁴ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 378

⁹⁵ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 378

Článek 147. Suděbniku Mchitara Goše O trestu viníků z útoku na otce svého nebo matku svou⁹⁶

„Kdo udeří otce svého nebo matku svou, ten bude předán smrti“ tento trest je podle Mojžíšova zákona. Podle našeho soudu bude trest takový: pokud vinný jednal z důvodu jeho nerozumnosti nebo nízkého věku, rodiče mu museli odpustit; jestli ale jednal z drzosti a opovržení, pak rodiče po mnohých, ale bezúspěšných tělesných trestů, měli právo před kněžími, zřeknout se jich a vydědit je. Ale jestli se upřímně káli, pak budou znovu rodiči přijmuty.“ x Čl. 122 Suděbniku Smbata Sparapeta upravuje trest smrti pro děti, které bijí své rodiče či je pomlouvají. Pouze malé děti měli výjimku, a to ty, které ještě nemají rozum a nejsou schopny rozpoznat následky svého chování.

---

⁹⁶ Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 385 – 386

6. Výklad o arménské diaspoře a přesah Suděbníku mimo arménské území

6.1 Arménská církev

Jak jsme se mohli seznámit s historií Arménie v předchozích částech této práce, poznali jsme, že četné boje, války a hrůzy uvrhli Armény do hluboké krize, která uváděla v pochybnost všechny staré hodnoty, což otevřelo cestu novému náboženství, *křesťanství*, to slibovalo vykoupení z bídy. V dobách tohoto útlaku se arménská církev vždy projevila jako pevná opora arménského lidu a jeho duchovní identity. Právě křesťanství uchovalo svéráznou kulturu, jazyk i zvyky Arménů navzdory mocným impériím, které si podrobovali území.

Můžeme si klást otázku, jak došlo k pokřesťanstění? Podle legendy přišlo křesťanství z Edessy, ze severní Sýrie. Dále se traduje, že přišli první věrozvěstové - do jižní Arménie Tadeáš (Juda) a do severní Bartoloměj. Oba jsou dodnes považováni za oblíbené arménské světce. A také zde měli působit misionáři z Kappadocie.

K pronásledování křesťanů mělo dojít celkem třikrát. V letech 110, 230 a okolo roku 287 za vlády Tridata III. z rodu Arsakovců. Tridatův otec Chosroes byl zabit princem Anakem z parthského šlechtického rodu Šurů, načež byl vyhlazen celý rod, až na jednoho chlapce, kterým byl Řehoř. Ten byl vychován jako křesťan a když se vrátil v dospělosti do své vlasti, byl uvržen do stoky, kde musel strávit 15 let. Tedy vyčkat, až do doby, kdy Tridates zešílí a jeho sestra se v zoufalství obrátí ke křesťanství, s tím, že mu může pomoci jen uvězněný Řehoř. Podle tradice pak byla nová víra prohlášena za státní náboženství roku 301.⁹⁷ Jak píše i arcibiskup Magakia Ormanjan, který je považován za jednoho z nejvíce plodných arménských církevních spisovatelů 19. století ve svém díle *Arménská církev*: „Datum naprostého obratu Arménie v křesťanství nebo vyhlášení posledního proudu náboženství, se obvykle odkazuje na rok 301, v souladu s nejpřesnějším chronologickým vyšetřováním.“⁹⁸

---

⁹⁷ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s.52 – 54; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Štručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s.113; Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 20 – 24

⁹⁸ Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 20 – 21

Arménie se tak stala nejstarším křesťanským státem a to doslova. Protože křesťanství v Římě bylo oficiálně uznáno až v roce 313 v rámci milánského ediktu. Arménská církev patří ke starobylým východním církvím, která má vlastní teologii, zřízení, ritus i právo. Každá církev měla vlastní pojmenování, stejně tomu bylo i u Arménů, kteří ji nazývali Arménská církev, Církev Arménů, svatá, apoštolská, pravoslavná a jinak. Za apoštola Arménů se považuje sv. Řehoř, kterého Arméni nazývají Lusarovič, Osvícený (Posvětitel). Byl vysvěcen caesarejským arcibiskupem na kathedrikose. Poté se pustil do ničení pohanství i jejich chrámů. O tom podává svědectví historik Agathangelos, který popisuje, jak Řehoř přišel k pohanskému chrámu. Ten byl stržen do základů, poklady se rozdělili chudým a území se zasvětilo církvi. Na takových místech se pak zakládaly kostely a kláštery, které sehrály významnou roli v oblasti teologie, vzdělání, podpory kultury, umění a o nichž se zmínil kathedrikos Nerses Velkomyslný jako o sloupech země, pevnosti proti nepříteli, zářící hvězdě. Nato byl postaven klášter Ečmiadzin⁹⁹, jehož jméno znamená „Jednorozený sestoupil na zem“, a který se stal centrem arménské církve a zůstal jím až do dnešních dnů. Údajně byl založen v místě, kde se Řehořovi zjevil Ježíš se zlatým kladivem, podle toho pak byl navržen plán. V tomto klášteře se mělo kázat arménsky, což položilo základy svébytnosti arménské církve. V čele kláštera stál kathedrikos, jehož sídlo bylo považováno za královskou doménu a byl hlavou Arménské apoštolské církve. Tento úřad byl nejdříve dědičný v rodu Řehoře Osvícence. Biskupové byly původem především z vyšší šlechty a klérus pocházel z řad nižší šlechty. Do roku 1945 byl Ečmiadzin nazýván Vagharšapat, což bylo město nedaleko arménského hlavního města Jerevanu. Počátky města sahají již do 4. století př. n. l. Ve městě se nachází velká řada památek, především ústřední chrám, katedrála sv. Matky Boží, která pochází z 5. století a je situována v nádherném parku, kde samozřejmě nechybí ani tzv. cháčkary, což je typický symbol této kamenité země – arménské křesťanské kříže ornamentálně zdobené tak, že vypadají jako háčkované. Katedrála přitom stojí na místě ještě staršího, dřevěného kostela, zbudovaného v letech 301–303, kdy Arménie jako první stát na světě přijala křesťanství za státní náboženství. Významné chrámy tohoto svatého města se od roku 2000 nachází na Seznamu světového dědictví UNESCO.

---

⁹⁹ Viz příloha č. 10 Dostupné z: http://www.trampturist.cz/stranky/letecky/grafika/armenie_03.jpg; <httpphotoart.czgaleriemain.phpiview=core.DownloadItem&iitemId=23813&iserialNumber=2>

Vedle Řehoře můžeme zmínit též jeho pravnuka, Nersese Velikého, který se zasloužil za to, že prosadil církevní zřízení na synodu v letech 355 – 356. Neméně významný byl počín Nersesova syna a to když byla zavedena arménská abeceda. Tu vynalezl pravděpodobně v roce 406 Mesrop Mastoc¹⁰⁰, bývalý ministr krále, učenec patriarcha Nersesa, který měl mj. úmysl vymýtit poslední zbytky pohanství v oblasti Gochti – oblast u řeky Araksa. Zavedením arménské abecedy byl umožněn překlad Bible do tohoto jazyka.

Rok 406, kdy bylo zavedeno nové písmo, je rok, kteří Arméni označují jako „zlatý věk“ arménské literatury. Moc stabilní církve vzkvétala, čehož se všimla i šlechta a vnímala to jako ohrožení své moci. Proto nachararové vypudili Sahaka a na jejich přání bylo roku 428 zrušeno království. Tuto vládnoucí dynastii Arsakovců tak vystřídali Peršané. Avšak perský útlak ztroskotl pro pevné spojení církve a lidu a také díky povstání Varana Mamikonjana. Tím byla arménská církev odloučena od ostatních ortodoxních církví a v důsledku toho se Arméni nemohli zúčastnit ani Chalcedonského koncilu. V letech 640 a 652 pronikala do země arabská vojska, vůdce arménské šlechty uznal svrchovanost chalátů, tím pádem se Arménie dostala pod vládu Arabů a až do konce tisíciletí vzkvétala.

Od 11. století se vlády ujímají Turci. Část obyvatelstva byla vystěhována a po přesídlení se mnoho Arménů shromažďovalo v Kilikii, kde poté vzniklo království Malá Arménie. K obnovení kontaktů mezi arménskou a katolickou církví můžeme zařadit do období křižáckých výprav, které přecházely přes území Malé Arménie. Tamní katholikos uzavřel unii s Apoštolským stolcem v roce 1198. V roce 1375 pak byla sloučena s církví římskokatolickou, ale již v roce 1439 se unie obnovila na Basilejském koncilu, která však neznamenalala úplnou samostatnost církve.¹⁰¹

Hierarchická posloupnost v Arménské církvi obsahuje následující stupně: 1) klerik nebo ministrant; 2) diakon; 3) kněz; 4) protopresbyter; 5) archimandrit nebo teologie; 6) episkop a patriarcha; 8) katholikos.¹⁰²

Vlastní arménská katolická církev vznikla v dnešní Arménii až v 19. století. V důsledku toho, že dějiny arménskému lidu jsou ode dávna dějinami neslýchaného

---

¹⁰⁰ Viz příloha č.11 Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e2/Mesrop_Mashtots_by_Francesco_Majotto.jpg/200pxMesrop_Mashtots_by_Francesco_Majotto.jpg; http://www.adasoft.cz/grafy/img_pisma/armen.jpg

¹⁰¹ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 54 – 73 ;; Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 24 - 86

¹⁰² Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 161

utrpení, pronásledování a genocid, žije mnoho čelné arménské církve mimo vlast, která však sdílela pohnuté osudy svého národa a tak svá sídla vždy přesunovala na svobodná území. Nyní se toto duchovní centrum, tedy nejvyšší Arménský katolikosát nachází na výchozím místě, v Ečmiadzinu, blízko Jerevanu a je hlavou všech příslušníků Arménské církve po celém světě. Dalšími středisky církve jsou nezávislé patriarcháty v Istanbulu, Jeruzalémě a Kilikii. Po vyhlášení nezávislosti Arménie a po pádu sovětského komunismu se rozvíjely nové možnosti pro církve, byly zřízeny nové farnosti, eparchie, bylo zavedena výuka náboženství,...

Katolikosát Ečmiadzin má jurisdikci na celém území bývalého SSSR, dále v USA, Francii nebo Argentině, též na území Iráku, Indie, Egyptě, Etiopie, Evropy, Austrálie aj., včetně většiny arménské diaspory s více než milionem osob, kteří ji vytvořili po genocidě z roku 1915 – 1916 a mají dokonce vlastní eparchii.¹⁰³

6.2 Arménská diaspora

*„Když úděl vyhnanství mi myslí plyne,
v němž úpím den co den, tu oči moje
jsou plny slz, a bloudím zas
ze země v zem jak řeky proměnné a vždy zas jiné.*

*Jen Bůh snad zná ty cesty nepokoje
mých nohou znavených, jak prchá čas
a všechna místa jen, kde mám zas spočinout.
Ó Bože, proč mi věčná vůle Tvoje*

*nepřeje v zemi spát a věčný jas
ten je mi odepřen i smrti klidný kout.
Jsem za dne zas jak šíp vystřelen osudem,
však v noci vyčerpáním klesám vráz,*

---

¹⁰³ Srv. Орманян, М.: *Армянская Церковь*, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, s. 153 – 156, 203; Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 172 – 173; Tiskové středisko České biskupské konference, Arménská církev slaví 1700 let svého trvání. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/ze-zahranici/armenska-cirkev-slavi-1700-let-sveho-trvani/>

*stržená tětíva, keř, který spálil mráz...*¹⁰⁴

Po staletí znějí písně i balady arménských lidových pěvců o statečném národě a jejich obyvatel. Nejen v Arménii kolovala řada zpěvů, jejichž námětem bylo utrpení utečenců a vyhnanství, které vznikaly např. pod jménem Nahabed Kačuk. Pravlastí tohoto národa je území mezi třemi moři, v horské pevnosti, kde se Arméni živili převážně pastevectvím a rolnictvím a jejichž životy byly provázeny jen utrpením, bídou a nebezpečím díky vraždícím armádám Peršanů, Římanů, Řeků, kavkazských Iberů, Arabů, Seldžuků, Mameluků a Mongolů, kteří táhly územím Arménie a rozsévají hrůzu. Ve 20. století se pak arménský národ dočkal nejtěžších let. Jednalo se o nejhanebnější kapitolu války - genocidu. „Historie lidské společnosti je plná jak světlých, tak i nepopsatelně a nepochopitelně temných stránek. Před očima světa na začátku století Turci a barbarská lůza pobili skoro polovinu arménského národa. Bohužel, zkrvavené „handžáry“ (jatky) mnozí „neviděli“, a dodnes tento zločin zůstává nepotrestán.“¹⁰⁵ Proto i z těchto historických důvodů žije po celém světě rozsáhlá arménská diaspora¹⁰⁶, která se skládá z arménských komunit, jenž zůstaly s Arménií v kontaktu také díky arménské církvi. Ta byla tradičně ochránkyní národních tradic i kultury. Arméni tak opírají svoji existenci o své náboženství – křesťanství, vlastní liturgický jazyk i o vzájemnou solidaritu, vyvažující dlouhodobou absenci státního celku.¹⁰⁷

První hromadný odchod (pogromy) Arménů nastal po roce 750 n.l. po proniknutí arabských vojsk do země, za vlády dynastie Abbásovců. Jejich masové pronásledování je donutilo odejít na západ, k Řekům. Od konce 10 století pak Byzantinci okupovali jeden arménský stát za druhým a vysídlovaly Armény na jihozápad. Masová stěhování Arménů jsou tak spojena s byzantsko-perskými a arabskými válkami, kdy se začali přemísťovat hlavně do Gruzie. Hned po nich, v 11. století, přišli Seldžukové, turecký kmen. Tento kmen, který dorazil ze Střední Asie pronikal od roku 1048 prostřednictvím svých oddílů dál a dál do nitra Arménie a tím vyháněl statisíce bezbranných Arménů. Po porážce měst Ani a Kars v roce 1064

---

¹⁰⁴ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 7 - Z písní lidového pěvce Nahabeda Kučaka

¹⁰⁵ Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 107

¹⁰⁶ Viz příloha č. 12 Dostupné z: <http://www.insideeurope.org/issues/armeniandiaspora/diapor/1/2/image/image>

¹⁰⁷ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 9

došlo k tomu, že část jejich obyvatel se rozptýlila do dnešního Polska (Halič) a Rumunska (Sedmhradsko).¹⁰⁸

Diaspora dále vznikala na Krymu a Podunají. Po dobytí Krymu Tatary a pronikání Osmanů na Balkán zase přimělo desetitisíce Arménů uchýlit se do Polska, Uher a Bulharska, kde lze vystopovat arménské kulturní prvky přenesené sem Armény, už koncem 9. století. V letech 1046, 1064 a ve 14. století vznikala arménská sídliště i na území Moldávie, stejně tak se vystěhovalci uchýlovali do oblasti Lvov, Kamence či Kyjeva.

Další vlnu vystěhování arménského obyvatelstva do Polska způsobilo opakované ničení města Ani, zejména v roce 1319. Můžeme zde zmínit Knihu epištol, která patřila obci Suczawa (dnešní Suceava v Rumusku), která se zachovala až do roku 1871 a obsahovala údaje, zmiňující se o předcích zdejších osídlenců přistěhovaných roku 1321 z města Ani. V Suceavě působil do roku 1551 diakon (nejvyšší duchovní) Minas Tokathetsi. Moldavský vládce však chtěl Armény přinutit, aby přestoupili k římské církvi. Ti to však odmítli a na protest odešli do Lvova. Dále také nejvýznamnější kulturní památku Lvovské obce, což byl bohatě ilustrovaný evangeliář, který se ovšem ztratil během druhé světové války. Kazimír III., polský král tehdy v roce 1344 přiznal autonomii Arménům žijícím v Kamenci a v roce 1357 byla rozšířena i na Lvov. Ve Lvově se nachází též katedrála z roku 1363, která vykazuje znaky maloasijských vzorů. Po zabrání Kaffy (Feodosii) roku 1475, poslední janovské pevnosti na Krymu, stoupl význam Arménů v Polsku. Stalo se tak proto, že se Polsko stalo tranzitní zemí, přes níž směřoval veškerý turecký i perský dovoz do Evropy a ještě v 17. století měli obchod polského království v rukou Arméni. Pro arménskou obec, která vzkvétala až do 18. století byl potvrzen Suděbník Mchitara Goše a to Zikmundem I.

Dále Arméni sídlili na území pod uherským panstvím, především v Transylvánii, která dnes náleží Rumunsku. Karel VI., který vládl v letech 1711 až 1740 poskytl řadu privilegií střediskům Elisabethstadt (Dumbraveni) a Szamosujvár (Gherla). Arménské obyvatelstvo se během pohnutých dějin stěhovalo také na Kypr, Rhodos, Krétu, do Egypta.

---

¹⁰⁸ Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 72 – 73

Mnozí z nich odešli do Francie či Itálie. V roce 1512 začala fungovat v Benátkách arménská tiskárna, kde se tiskl arménský žaltář. Vznikla arménská kolonie v Holandsku, kterou tvořili vystěhovalci z Djulfy, jež měla opět vlastní tiskárnu od roku 1668 a kde se mj. vydávali učebnice a knihy arménské gramatiky. Můžeme zmínit jméno jednoho z nejaktivnějších tiskařů, tím byl Oskan Vardapet z Jerevanu. Řada dalších Arménů sídlí v Gruzii a Ázerbájdžánu, v Moskvě, Tbilisi, na severním Kavkaze, v Astrachani atd.

V Indii vznikaly velké obce, přičemž usídlování v Indii bylo nejpříznivější za doby panování dynastie Mughalů, kdy sultán Akbar dokonce povolil postavit první křesťanský chrám v Ágře roku 1526. Koncem 18. století se v Indii rozvinula arménská kultura naplno a v roce 1772 vyšly arménské tisky v Mádrásu, v první tiskárně, kterou založil Šamir Šamirjan. Arménský časopis „Asdarar“ pak vycházel od roku 1794, tedy v době, kdy již existovala dokonce druhá tiskárna. Tu založil autor tohoto časopisu, Harutjun Šmavonjan. V roce 1797 byla v Kalkatě založena indickými Armény škola, která začala fungovat o rok později a byla navštěvována i Armény z Persie. Stala se centrem arménské národního uvědomění a zásluhu na udržení arménské kultury měl i list „Askasser“, jehož organizátorem byl Mesrop Taghitians z Jerevanu a jenž vycházel v Kalkatě od roku 1844.

Arméni se zmítali v neustálých bojích jak s Peršany, tak i s Turky. Pozdější pronikání Peršanů však naráželo na odpor Rusů. Ti byli podporováni především v 19. století Armény a proto když v roce 1826 podnikly Peršané útok, zformoval biskup Nerses Aštaraketsi dobrovolnické prapory, které útočníky odrazili a na základě Turkmen-čajského míru bylo přiděleno jádro dnešní sovětské Arménie, carovi. Přivtělení této severovýchodní části Arménie k Rusku nepřineslo Arménům svobodu i přesto, že existoval slib cara. Z krajů, které zůstaly Persii, uprchlo na ruské území přes 150 000 Arménů. Zde vznikl v roce 1836 Zákon Mikuláše I., jenž postavil církve pod carský dozor a vliv laické veřejnosti byl zcela vyloučen. Na konci minulého století a začátkem tohoto došlo k poslednímu velkému pronásledování ze strany Turků, což způsobilo, že se Arméni v několika emigračních vlnách odebrali na Západ a do Ameriky. Mnoho z přistěhovalců se ve své nové domovině prosadilo, přičemž čerpali z bohatství, které skýtá arménská kultura a vytvořili tak četná umělecká díla.

Např. můžeme zmínit hudebního skladatele Komitase Vardapeta (Komitase) nebo spisovatele Wiliama Saroyana.¹⁰⁹

6.3 Vliv Suděbníku na právo v jiných zemích

6.3.1 Suděbník Smbata Sparapeta

Jak jsme se dozvěděli v minulém bodě této práce, pro arménské dějiny je typická trvající diaspora, která je rozptýlena po celém světě. Díky této rozsáhlé diaspoře Arménů, teritoriální působnost Suděbníku Goše přesáhla arménské území. Tyto diaspory jsou tvořeny arménskými komunitami, které si dnes, ale i v minulosti žili svým životem. O tom, zda Suděbník Mchitara Goše sehrál určitou roli v jejich žití, dokazuje i fakt, že se ve světových knihovnách nachází celá řada dochovaných rukopisů.

Vliv Suděbníku na právo v zemích mimo Arménii je obecně uznáván. Z pohledu samotného Mchitara Goše, který, jak již bylo řešeno v části nazvané „systematika Suděbníku“, uvádí v Úvodu mimo jiné i to, že položil základy Suděbníku a vedle původních pramenů připouští pro budoucnost i soudcovskou tvorbu práva a tím otevírá prostor pro novelizace či revize.

Z tohoto pohledu pak můžeme zmínit další významnou arménskou právní památku, kterou lze pokládat za upravenou verzi Suděbníku Mchitara Goše, tedy Suděbník Smbata Sparapeta. Autor tohoto Suděbníku, Smbat Sparapet, žil v letech 1208 až 1276 a patřil k členům rodiny Hetumovců. Dynastie Hetumů nastoupila na trůn Kilikijského království v roce 1226 a vystřídala rod Rubenů. Sparapet byl od stejného roku vrchním velitelem arménské armády, tzv. Kundstablem, čemuž odpovídá jeho přízvisko Sparapet a v této funkci také zahynul a to při bitvě proti Arabům u Mareše. Byl historikem, básníkem, autorem právnických textů i překladatelem. Také diplomatem, kdy je mu připisován text arménsko-mongolské smlouvy z roku 1253.¹¹⁰ Samotný Suděbník vznikl v roce 1265. V Předmluvě uvádí,

---

¹⁰⁹ Srv. Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 139 – 145; Šaginjan, V.: *Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000*, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, s. 82 – 84 a 148 – 154

¹¹⁰ Srv. blíže *Arménsko-mongolská smlouva z roku 1253*, in E. G. Šidlovský, V. Valeš, J. Polesný (ed.), *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O.*

že v roce 714 arménského letopočtu, vynaložil mnoho úsilí na přeložení této knihy z nedostupného jazyka do našeho libozvučného a tím se otevírá prostor na úvahy o vztahu jeho Suděbníku s Gošovým. Sám Smbat Sparapet se hlásí jako Gošův nástupce a pokračovatel. Smbatův Zákoník se skládá ze sedmi oddílů, 202 článků a obsahuje jak úpravu vztahu panovníka s vazaly, vrchnostensko-poddanské vztahy, tak normy práva dědického, rodinného i trestního. Stejně jako Gošův Suděbník je i tento uložen v památníku arménského písemnictví v Matenadaranu v Jerevanu.¹¹¹

6.3.2 Osnova Ústavy nezávislé Arménie

Suděbník Goše znali i autoři Osnovy Ústavy nezávislé Arménie, jimiž nebyl nikdo jiný než otec Šamir a syn Akon Šamirjanové. Ti pocházeli z arménské komunity nacházející se v Indii, v Madrasu. Arméni v této kolonii uzavřeli v roce 1686 dohodu s britskou Východoindickou společností, což způsobilo, že se arménským obchodníkům na indickém území dařilo a tím pádem je uznávali i místní vládcové. Stejně tak, v době éry Šamirjanových v 18. století, se v Madrasu zdržovalo mnoho arménských intelektuálů, kteří podporovali myšlenku nezávislosti Arménie. To může dosvědčit i spis Nový sešit nebo též Svatá kniha od Movsesse Bagramjana, který vyšel v Šamirjanově tiskárně a obsahoval např. výzvu, aby se lidé sebrali a pomocí zbraní získali nazpět svoji svobodu i nezávislost. Osnova Ústavy nezávislé Arménie, která měla být využita v případě, že Arménie bude osvobozena z cizí nadvlády, nevznikla pouze jako dílo teoretické, ale předcházelo tomu řada minulých událostí. Již ke konci 18 století, arménská církev i další arménské komunity volali po svobodě a nezávislosti. Církev navazovala vztahy s ruským státem, zapojovali se též arménští podnikatelé, intelektuálové i politici. Madraská obec apelovala na Rusko za vlády Kateřiny II., aby se zasadila o vybojování svobody pro Arménii.¹¹² Bohužel Ruskému dvoru šlo jen o vlastní zisky a samostatnost Arménie vůbec nepředpokládal.

Praem. K šedesátým narozeninám. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, str. 29-35. ISBN 978-80-260-3820-7 (se Stanislavem Balíkem st.).

¹¹¹ Srv. Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 115; Balík S. (ml.). *Suděbník Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně; Balík, S., Balík, S. *Manželské a rodinné právo v arménském Suděbníku Smbata Sparapeta*. Pocta Eduardu Vlčkovi, Olomouc, 2010, s. 21 – 22

¹¹² Brentjes, B.: *Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury*, Praha 1976. s. 142

Osnova otce a syna Šamirjanových je ovlivněna jednak Suděbníkem Mchitara Goše, prameny arménského práva, včetně kanonického, které v té době znali jako právo platné, a jednak evropskou či severoamerickou právní filosofií. Tzn., že pramen svědčí i o vysokém stupni znalostí soudobé moderní právní vědy. Osnova Ústavy nezávislé Arménie má celkem 521 článků a originál textu je psán ve staroarménštině, přičemž pro srovnání naše Ústava, zákon č. 1/1993 má pouhých 113 článků. Do ruského jazyka ji přeložil Ašot B. Chačaturjan. On některé pasáže při překladu zkrátil, provedl změnu v systematicke Osnovy, která se dle něho bude více podobat moderním ústavám. Navíc text Osnovy obsahuje jak normy ústavního práva, tak normy práva podústavního, a to veřejného a soukromého, kdy Ašot Chačaturjan při svém překladu seřadil normy podle jednotlivých právních odvětví. Osnova přináší mnoho ustanovení z oblasti veřejného a soukromého práva, zastoupeno je právo finanční, trestní, občanské i rodinné.

Osnova předpokládala vytvoření samostatného státu. Území by zahrnovalo Východní a Západní Arménii a Kavkazskou Albánii, přičemž každý člověk, který by se zde narodil, mohl by se nazývat Arménem, ale byl by povinen umět mluvit, psát i číst arménsky, jak je psáno v čl. 2 Osnovy. Hned další článek, tedy čl. 3 Osnovy říkal, že všichni lidé žijící v Arménii měli být svobodní a to nezávisle na pohlaví, národnosti a od toho, zda se narodili nebo v ní našli útočiště. Ustanovení, která se týkala svobody se v Osnově několikrát opakovala. Dále se Arménie měla stát republikou. Hlavou státu by byl „Otec Arménie“ po zvolení nejvyšším orgánem, tedy parlamentem nazývaný Dům Arménie, jehož volební období by bylo tříleté. Pro srovnání s naší Ústavou – prezident republiky byl podle čl. 54 odst. 2 Ústavy volen Parlamentem na schůzi obou komor, změna ale nastala podle ústavního zákona č. 71/2002 o zavedení přímé volby prezidenta ze dne 8. února 2012, kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993. Navíc místo tří let je u nás volební období prezidenta pět let dle čl. 55 Ústavy. Podle čl. 16 Osnovy měli aktivní volební právo všichni občané Arménie, s výjimkou žen, ty byly vyloučeny. Oproti tomu, dle naší Ústavy, zákon č. 1/1993 můžeme vidět, že podle čl. 19 má aktivní volební právo ten, který má právo volit a dosáhl věku 21 let při volbě do Poslanecké sněmovny a každý občan České republiky, který má právo volit a dosáhl věku 40 let při volbě do Senátu. Nepřihlíží se zde na pohlaví. Co se týká pasivního volební práva měli právo volit muži arménské národnosti, narození v Arménii a věřící v Krista, podle „tradicí svatých arménských

církve“, ale u nás je to dáno podle čl. 18 odst. 3 tak, že právo volit má každý občan České republiky, který dosáhl věku 18 let. V Osnově jsou formulovány i předpoklady pro výkon funkce. Mělo se jednat o lidi, kteří byli skromní a trpěliví, mající vysoké morální kvality, stateční a těšící se lásce a úctě, tak je dáno v čl. 43 Osnovy. Dále můžeme zmínit čl. 227 Osnovy, kde je zásada, že je povoleno vše, co není zákonem zakázáno. V naší Ústavě nalezneme článek podobný, a to čl. 2 odst. 4 Ústavy, který říká, že každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Každý občan Arménie měl též zaručený přístup k soudu (čl. 68 Osnovy) a právo na obhajobu bylo zaručeno. Osnova upravovala v mnohých ustanoveních poměr státu a církve. Obsahovala podrobnou úpravu živnostenského práva a stavebního práva, kdy podle čl. 406 Osnovy ulice ve městech měli být široké alespoň dvacet kroků, povinně měly mít názvy. Dále Osnova upravovala způsobilost k právům a právním úkonům, vlastnictví, závazkové právo nebo dědění. A také zde byla uvedena řada skutkových podstat trestných činů, byl zaveden trest smrti, atd. Pokud by se tehdy povedlo z Arménie udělat samostatný stát, jistě by se stala velice významnou Ústavou a také by byla vedle Ústavy USA nejstarší Ústavou světa.¹¹³

6.3.3 Zákoník Vachtanga VI.

Suděbník Mchitara Goše patřil i mezi hlavní prameny gruzinského Zákoníku Vachtanga VI., který vládl v letech 1703 jako regent (djanichin), od roku 1719 jako král a to až do roku 1724. Většina Vachtangových zákonodárných kroků bylo učiněno v jeho období regentském, tedy mezi léty 1703 – 1712. Vachtang VI. si vysloužil přízvisko Zákonodárce, díky jeho dvěma významným dílům. Tj. Zákoník nebo též Kniha zákonů a kodex veřejného práva Dasturlamali. Pramenů pro Zákoník bylo mnoho, jedná se v podstatě o kompilaci právních památek, které zmiňuje v Prologu. Na předním místě figuruje samozřejmě Suděbník Mchitara Goše, jehož prostřednictvím byli do Zákoníku Vachtanga VI. zahrnuty biblické zákony, církevní zákony, právo křesťanských i arménských národů i právní obyčeje. Suděbník Goše

---

¹¹³ Srv. Balík, S. (ml.): *Osnova Ústavy nezávislé Arménie Šamira a Akona Šamirjanových z let 1773-1788*, in: Kokeš, M., Pospíšil, I. (ed.): *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a ústavním právem. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea*, Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 24 – 29; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 115

ale nebyl jediným pramenem, Zákoník reflektuje staré gruzínské právo obyčejové, světské i církevní, a kompiluje právní památky zejména z oblasti Zakavkazska.¹¹⁴

Uvedené jednotlivé právní památky vycházeli ze shodných či podobných hodnotových základů a Suděbnik Mchitara Goše všichni tito a jiní autoři znali i se jím inspirovali. Existují četné seznamy Suděbniku, včetně tedy předpisů v Gruzii a Polsku a také v Kramu, Moldávii, Rusku a dalších. Tím se ukazuje, že byl široce používán v praxi.¹¹⁵ V jižním regionu Ruska byl používán Armény Astrachanský Suděbnik, jehož hlavními zdroji byly staroarménské obyčeje, kanonické právo a opět Arménský Suděbnik Mchitara Goše.¹¹⁶

6.4 Přesah Suděbniku mimo arménské území

Další kapitolou je aplikace Suděbniku Mchitara Goše arménskými komunitami, žijícími v diaspoře. Největšího uznání se mu dostalo v Polsku, na Ukrajině a dalších zemích Litevského knížectví, které bylo později Polsko-Litevskou unií. „V červenci 1569 byla uzavřena smlouva, ve které se Polsko a Litva sjednocuje ve federativní Polsko-Litevský stát, tzv. Rzeczpospolita (dle latiny „res publica“). Ten byl stavovskou monarchií, v čele stál volený monarcha, který nesl titul král polský a velkovévoda litevský.“¹¹⁷

Nacházeli se zde kolonie jako např. Jázlovec – jedna z nejstarších osad Podolí. Sehrála důležitou roli v politickém a ekonomickém životě Ukrajiny a Polska. Toto město, postavené na rušné obchodní cestě v údolí řeky Olchovec, bylo odedávna jedno z nejoblíbenějších útočišť arménských imigrantů. V roce 1578 byl v Jázlovc

---

¹¹⁴ Srv. Balík S. (ml.). *Suděbnik Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně; Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 115; Balík S., Balík S. ml., Několik poznámek o procesních ustanoveních gruzínskému Zákoníku Vachtanga VI., in: Pocta doc. Petru Hlavsovi k 70. narozeninám, Olomouc: Právnická fakulta UP, 2009, s. 7 – 13

¹¹⁵ *Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 239

¹¹⁶ *Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 240

¹¹⁷ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 43

247 domů a žilo zde 1235 lidí. Arménský básník Kazar Tochteci, který se na začátku 17. století usadil v Jázlovci, popsal v jedné ze svých básní toto město v letech 1605 – 1606 jako město zemědělského typu, kde bylo dohromady dvacet domů, a kde bylo obtížné najít zaměstnání a sehnat potravu.¹¹⁸

Dále např. kolonie Zoločev. Město postavené na levém břehu přítoku řeky Zoločevky, byl nejvýznamnějším obchodním centrem Podolí. První písemné svědectví o městě pochází z roku 1441.¹¹⁹ Také zde byly kolonie Kubačivec, Dubrovica, Studenica, Bar, Uman, Bučač, Běrežany, Satanov, Mogilev-Podolskij, Raškov, Josefgrad nebo Žvanec, o kterém píše ve svých cestopisných poznámkách K. Melnik. Říká, že je to nejmalebnější část pod Dněstrem, alespoň v ruských krajinách, za pobřežím Dněstry od Žvance do Jampola a toto místo je nazýváno jako Podolské Švýcarsko.¹²⁰

Podolí byla bohatá, úrodná země. S. Gjuver Agonc vyčlenil samostatnou kapitolu ve své Geografii, týkající se této oblasti a popisuje Podolí jako rozsáhlou zemi, hraničící s Moldavskou oblastí, vysoce úrodnou a výnosnou, jejíž koně, tak i býčci jsou vyhlášeni a obyvatelé stateční bojovníci. Barvitý popis Podolí také podala ukrajinská spisovatelka A. Efimenko, která píše o tom, že Podolí mělo ve svém centrálním místě nedobytný hrad Kamenec, jenž byl první baštou křesťanství a teritorium s charakterem obzvláště přitažlivým. Dále např. popisuje výběžek Karpat, táhnoucí se ze severu, který dal zemi vzácnou krajinnou rozmanitost i vzhled. Půda zde byla velice plodná, lesy oplývali zvířectvem, a v krásných řekách, které byly přítokem Dněstru, se lovil perly.¹²¹

Mezi arménskými komunitami dosahovali většího významu komunity v Kamenci Podolském¹²² a Lvově.¹²³ Kamenec sehrál velikou roli v historii Arménů. Téměř 500 let v tomto městě se vyskytovala přelidněná arménská kolonie, která měla

---

¹¹⁸ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 99 – 102

¹¹⁹ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 117

¹²⁰ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 136

¹²¹ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 48 (celkový popis Podolí nalezneme na stránkách 41 – 52)

¹²² Viz příloha č. 13 Dostupné z: <http://tripio.cz/media/images/2/f/file-4e357e2f049f2.jpg>

¹²³ Balík S. (ml.). *Suděbník Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů*. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně

privilegium vnitřní samostatnosti. Arméni v Kamenci se zajímali o obchod i řemesla, někteří z nich sloužili ve vládě jako diplomati. Arméni založili blízko Kamence dvě vesnice, aktivně se zapojovali do tranzitního obchodu. Od 16. století se stala jednou z mocných arménských kolonií. Arméni měli v roce 1566 v Kamenci 900 domů, o čemž píše S. Baronč; dle Rolleho zde žilo celkem 1200 rodin. Mimo provozování škol a církevních sborů, jsou zde i arménské literární památky (Kamenecké letopisy). V tuto dobu zde bylo již 10 arménských církví, arménský klášter a v 16. století se nazýval polský Ečmiadzin. Kolonii vedl arménský magistrát, se speciálním erbem a vlajkou. Kolonie opatrovala století své obyčeje, způsob života, kulturu, národní vzhled.¹²⁴

Polský král Kazimír III. dal roku 1344 v Kamenci Arménům autonomii. V Kamenci byli tři samosprávy – polská, ukrajinská i arménská a každá z nich měla vlastní pečeť. Kromě Kamence měli vnitřní samosprávu i další města Podolí – v Jázlovci, Zoločěvě, Studence, Mogilevě-Podolském a Raškově. Kromě knih arménského soudu Kamence, se uchovali některé výpisky z jednání soudů Jázlovce.¹²⁵ V roce 1356 byla rozšířena samospráva i na Lvov, kde si Arméni vyznávající křesťanství postavili v roce 1363 svou katedrálu. Katedrála měla jasné znaky maloasijských vzorů. Ve Lvově byla také roku 1662 založena arménská kolej, kde učil Clemens Galanus, spisovatel arménské gramatiky a logiky.

Suděbník Mchitara Goše si arménští uprchlíci nacházející se v Polsku přijali za svůj a v začátcích byl aplikován jako právní kniha. Polský král Zikmund I. (1507 – 1548) např. ještě v roce 1518 zrušil jako nezákonný rozsudek Lvovského soudu, který podle magdeburského práva odsoudil k trestu smrti Arména jménem Ivaško Tichanovič za cizoložství, který udržoval poměr s manželkou Lvovského měšťana. Král zároveň odsoudil Lvovského soudce k pokutě 200 marek a každý arménský majitel domu ve Lvově obdržel satisfakci ve výši 20 grošů.¹²⁶

---

¹²⁴ Srv. Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 62 (bližší údaje o Kamenci-Podolském na stránkách 52 – 99); podobné údaje nalezneme též v: *Армянский "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 240

¹²⁵ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 185

¹²⁶ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 198

V roce 1519 Zikmund I. potvrdil Suděbník v překladu do latiny. Tak Arméni žijící ve Lvově a sousedství měli zákoník, který upravoval rozhodování v jejich záležitostech. Tento počín umožnil arménským soudům tento Suděbník aplikovat a zároveň judikatorně dotvářet. I v případech tzv. Zákoníku polských Arménů se objevují názory, že jde o samostatnou právní památku, jejíž mnohé články byly vypůjčeny ze starého arménského obyčejového práva, získaného z psaného práva v Suděbnících Mchitara Goše a Smbata Sparapeta. Převažuje ale názor, že jde o pouhý překlad Suděbníku Goše. V roce 1601 byl ještě přeložen do polského jazyka. V dalších arménských komunitách se nacházeli i další obdobné mutace Suděbníku. Arménská menšina Suděbník v Polsku užívala až do roku 1790, kdy došlo ke zrušení administrativní a náboženské autonomie Arménů v Polsku. Po zrušení autonomie se Arméni rychle asimilovali a dnes se mluví arménsky už jen v ojedinelých rodinách v jižním Polsku. Déle se arménština udržela v záležitostech kultu.¹²⁷ O použití Suděbníku Goše v Polsku píše profesor Samueljan: ...“rakouský profesor Bišoff v roce 1862 našel ve Lvovském obecním archivu arménského společenství, arménský suděbník v polském a latinském jazyce, schválený pro arménskou komunitu polským králem Zigmundem I.“¹²⁸

V komunitách arménských měst Ukrajiny a Polska – Lvově, Kamenci Podolském, Jázlovci, Zamostě, Mogilevě – Podolském a v jiných městech byli vytvořeny nezbytné podmínky pro rozvoj arménské kultury a literatury. Arménští přistěhovalci sehráli určitou roli v životě Podolí a ukrajinští vědci zase odkazovali k učení historie arménských kolonií. Arméni vytvořili své řemeslné cechy a bratrstva, které přispěli k zachování etnického elementu v cizím prostředí. Zakládali školy, nemocnice, knihovny, tiskárny, dokonce divadlo, což znamenalo začátek historie arménského divadla nového věku. Byly založeny zárodky rukopisné kultury a arménští autoři ve svých uměleckých dílech i historických pracích zaznamenávali události, které se staly v těchto městech i krajích, s velkou oblibou psali o těchto slovanských národech. Arméni, kteří žili v komunitách v Podolí, měli i styk s Rusy.

---

¹²⁷ Srv. Balík, S., Balík, S. ml.: *Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin)*. 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, s. 115; Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подольи)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 30 – 31

¹²⁸ *Армянсий "Судебник" Мхитара Гоша*. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954. s. 239

Uvědomili si, že Rusko byla ta jediná síla, která mohla nabídnout ruku pomoci i jejím vzdáleným předkům – Arménům.¹²⁹

6.4.1 Autoři, píšící o koloniích Arménů

Prvním arménským výzkumníkem, který se snažil přilákat pozornost čtenářů k Podolské zemi a k Arménům zde žijícím byl vědec Stepanos Gjuver Agonc (1740 – 1824). Ve své Geografii čtyř světových stran, vydané v Benátkách, podal popis Podolí a několika jejích komunit.

V roce 1820 byla publikována kniha polského etnografa V. Marčinskova pod titulem Statistický, topografický a historický popis Podolské provincie s ilustracemi a mapami, která obsahuje také zajímavá data o Arménech zde žijících. V téže roce prominentní vědec Minas Bžiškjan navštívil největší arménské kolonie a ve své knize Cesta do Polska a jiných zemí, obydlených Armény, potomky obyvatel města Ani, vydané opět v Benátkách v roce 1830 shrnul poznatky z jeho cest.

V roce 1840 vyšla na svět kniha význačného polského spisovatele a historika Alexandra Przeździeckiego (1814 – 1871). Autor v knize Podolí, Volyň, Ukrajina, fotografie z místa i času, píše o Arménech a jejich aktivní roli v ekonomickém životě města.

Známý spisovatel a etnograf A. Afanásev-Čužbinckij navštívil některé komunity Podolí, v časopise Námořní kolekce a pak v knize Výlet do jižního Ruska publikoval své dojmy.

V roce 1868 slavný ukrajinský historik a archeolog, profesor Lvovské univerzity Isidor Šaranevič zveřejnil článek Arménie v Rusku a Ukrajině, kde hovoří také o opodstatnění Arménů v Kamenci a o některých směrech jejich činnosti.

Profesora Kyjevské univerzity, specialistu na otázky států a práva Michajla Vladimírskovo-Budanova zajímalo právní postavení podolských Arménů. Ve své diplomové práci věnoval obyvatelům Kamence samostatnou kapitolu. Tento buržoazní vědec dospěl k nesprávnému závěru o tom, co prožívali Arméni v Kamenci a také že se místní ukrajinská populace řídila německým právem.

---

¹²⁹ Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s. 5 – 6

O studii historie Arménů, usadivších se v Podolí a obecně na Ukrajině a v Polsku, má velkou zásluhu i arménský historik Sadok Baronča. Ve svých mnohých pracích napsaných polským jazykem, zvýraznil historii oddělených kolonií, ale i biografii lidí, kteří se hráli důležitou roli v jejich životě. Dílo je nazváno Životy slavných Arménů v Polsku. Také zveřejnil mnoho cenných materiálů o privilegiích Arménů, o jejich aktivní roli v oblasti politiky a ekonomie a též mnoho materiálů o arménských ženách.

Ukrajinský publicista Venedikt Ploščanskyj vydal několik prací, ve kterých věnoval zvláštní pozornost arménským koloniím. V knize Historie arménských kolonií na Ukrajině a v Polsku, ze které čerpám, je dán zřetel především na Ploščanského dílo, které se zabývá kolonií Zoločev. Zde se mluví také o Arménech, zdržujících se v tomto městě i o obdržení privilegií.

Ke studii arménských kolonií Kamence podal užitečný výzkum též Mojsej Doronovič, věnovaný Arménům v Podolí a její první církvi.

Z roku 1878 pochází také mnoho ečmiadzinských novin, např. Ararat, kde se nachází mimo jiné zajímavý popis některých arménských památníků, uchovaných v Kamenci.

Veliké zásluhy ve studiích arménských obyvatel Podolí a zejména Kamence, má polský historik Antonijusef Rolle, který se často podepisoval pod svým pseudonymem Dr. Antoni J. Jednalo se o doktora a zároveň se velice zabýval historií. Byl známým ve stávající literatuře, studoval archivní dokumenty a všechny své poznatky vložil do díla, zabývající se historií měst a obyvatel Podolí, stejně tak se zajímal o jejich památky.

Polský vědec T. Cromnicki, autor článku o církvi polských Arménů, vydal obširnou studii nazvanou Arméni v Polsku, jejich historie, právo a privilegia.

Dále tu máme např. knihu polských autorů M. Balińskiho a T. Lipińskiho, zaměřující se opět na historii Polska, které podává zajímavá data o Arménech zdržujících se v některých centrech Podolí. Autoři se zaměřili především na ekonomické privilegia kameneckých Arménů.

V roce 1889 se zase vyskytl článek v Petěrburském arménském magazíně Araks, který publikoval autor, jenž pobýval v Kamenci, Žvanci a Mogilevě. Charakter cestovních poznámek má i práce ukrajinské autorky Kateriny Melnik-

Antonovičny, která strávila nějaký čas v Podolském Kamneci, Žvanci, Studenici a Mogilevě.

V oblasti studie právního postavení Podolí, a zejména Polska a Ukrajiny, sehráli obrovskou roli díla německým právními historiky Ferdinanda Bišofa a Josefa Kolera a též vydavatele Suděbníku Mchitara Goše Vagana Bastamjana. Profesor Bišof objevil a vydal řadu dopisů, obdržných Lvovskými Armény, kromě toho, velkou pozornost věnoval Suděbníku polských Arménů, kterým se řídilo arménské společenství Podolí. Výsledky svého pozorování v této oblasti zveřejnil v díle Starověké právo Arménů v Polsku, napsaném v německém jazyce ve Vídni. Bastamjan a pak Koler, kteří studovali Suděbník polských Arménů, zjistili určitou podobnost se Suděbníkem M. Goše. Sbírali každý článek Suděbníků, aby dokázali podobnosti i rozdílnosti. Bastamjan prokázal, že Suděbník polských Arménů je sestaven ze světských zákonů Suděbníku Goše.

Významnou práci o zemi Podolí, jejím politickém a ekonomickém životě vydal Ukrajinec Efim Secinskyj, budoucí aktivní člen podolského výboru a poté redaktorem Podolských diecézních novin.

Profesor historie umění na Lvovské univerzitě polských Arménů Ján Boloz-Antonevič projevil zájem o jejich architekturu a říkal, že se architektura Arménů v Polsku liší od té byzantské.

Francouzský arménovědec Frederik Makler, který se v roce 1925 vydal na naučnou cestu po Západní Ukrajině, napsal zdlouhavou práci o tomto výletě a o podolských Arménech.

V roce 1975 vyšlo na svět kritické vydání Suděbníku Mchitara Goše. V Předmluvě CH. A. Torosjan věnoval speciální hlavu latinské redakci Suděbníku polských Arménů a jeho překladům a také nové srovnání obou Suděbníků.

Dle historie Podolských Arménů představují cennosti cestovní poznámky arménských a zahraničních cestovatelů, kteří podávali zajímavá svědectví z těchto koutů země.

Dále byli vyprodukovány v Kyjevě sborníky pojmenované Materiály o architektonických památkách města Kamence-Podolského.

Arménské zdroje napomohli také k vytvoření muzeí o historii arménských komunit Podolí.¹³⁰

---

¹³⁰ Další spisovatel, historik, vědec, cestovatel, učitel, profesory, překladatele a jiné podrobnosti nalezneme v: Григорян В. Р., *История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии)*, Ереван: Матенбдаран, 2005. s 5 – 40

7. Závěr

Co napsat závěrem? Možná bych měla ze začátku zmínit dobu, kdy jsem si vybírala toto téma. Věděla jsem pouze, že někde v Arménii, kolem 12. století, žil spisovatel jménem Mchitar Goš, který napsal stejnojmenný Suděbník. Proč jsem si tedy vůbec toto téma zvolila? Když se mě ostatní ptali, zda jsem tak učinila dobrovolně či to mám za trest, odpovídala jsem, že jsem to viděla jako výzvu seznámit se s něčím úplně jiným, s něčím neobvyklým, o čem nepíše každý. Po nějaké době jsem však vystřízlivěla. Byl to okamžik, kdy mi vedoucí mé práce, Dr. Stanislav Balík, předal první materiály v ruském jazyce. I když jsem se ruský jazyk několik semestrů učila, materiály často obsahovaly takové údaje, které bylo kolikrát velice obtížné přeložit, zejména se jednalo o jednotlivé články v Suděbníku Mchitara Goše. Měla jsem chuť to vzdát a téma si změnit. Teď jsem ráda, že jsem tak neučinila.

V Úvodu jsem psala o tom, co je cílem mé diplomové práce. V 1. úseku nazvaném Poměry v Arménii v době vzniku Suděbníku, kterou jsem rozčlenila na několik menších pasáží, jsem poznala, jak nesmírně těžký osud měli generace Arménů. Přestože arménskému obyvatelstvu nezbývalo nic jiného než čelit tlakům velmocí, které na jejich území neustále útočili po celý starověk i středověk a poté v novodobých dějinách museli snášet další boje a války, aby se nakonec dočkali takové tragédie, jakou byla genocida za první světové války, tak si do dnešních dnů uhájili své tradice i kulturu a to i mimo arménské území – v diaspoře. Role církve přitom byla pro identitu Arménů stěžejní. Součástí bylo zároveň se seznámit s obdobím, jenž lze nazvat obdobím Kilikijské Arménie, kdy vznikala nejen význačná právní památka, tedy Suděbník Mchitara Goše. Ráda bych touto cestou odkázala na knihu od Brentjese, Arménie: Tři tisíce let dějiny a kultury, kde je mnoho informací o celé historii Arménie a kde jsou v průběhu celé knihy krásné doplňující fotografie.

V další pasáži, kterou jsem věnovala samotnému autoru Suděbníku a jeho životu jsem mohla zjistit, že Mchitar Goš nebyl pouhým spisovatelem a jeho Suděbník prostě jen nějakou právní knihou. Jednalo se o osobnost, která byla uctívána a vážena od mnoha velice vlivných osob a to nejen v Arménii v polovině 12. a počátku 13. století. Nýbrž i později, díky jeho přínosu pro další významné právní památky. Byl to člověk, který měl schopnost napsat knihy jak právní tak

zákonodárné. Protože celý svůj život zasvětil církvi, není divu, že sepsal díla náboženská a mravoučná. Tím, že působil i jako rádce a důvěrník mnohým vladařům, vydával též historické práce. Byl autorem bajek i sběratelem básní. Proto z hlediska jeho tvorby nelze přehlédnout Gošovo všestranné vzdělání. Z toho, co jsem uvedla, můžeme vyvodit, že využíval metod právněfilosofických, komparatistických i právněhistorických. Mchitar Goš prostřednictvím svých děl reagoval na poměry v Arménii, které často kritizoval.

Na to navazuje část, obsahující prameny a systematiku Suděbníku Mchitara Goše. Svou teritoriální působností i aplikací překročil arménské území a nejen proto se stal významnou středověkou právní památkou. Suděbník se stal inspiračním zdrojem a předlohou pro mnoho dalších právních památek nejen v Arménii, ale také i v Gruzii. Všechna díla jsou spojena vazbou k církevním a biblickým zákonům, je pro ně typické, že obsahují náboženské texty, což je pro tyto země duchovně blízké. Další práce ovlivněné Suděbníkem Goše se také staly neopomenutelnými prameny, které pomáhají poznávat dále historii Arménie i arménské právní dějiny. Sám Goš vnímal svůj Suděbník jako počátek, jako první krok k další soudcovské tvorbě práva, k dalším budoucím novelizacím i revizím, jak jsme se mohli dozvědět z jeho, zřejmě nejdůležitější X. hlavy Úvodu Suděbníku.

Dalším bodem bylo poznat obsah Suděbníku. To pro mě bylo nejtěžší a to z toho důvodu, že jsem musela překládat jednotlivé články Suděbníku. V této části uvádím řadu ustanovení, rozdělených podle toho, abych předvedla články, které začínaly nebo obsahovaly citáty z Bible, dále jsem si vybrala ty, které mě zaujaly a v neposlední řadě jsem se zabývala manželským a rodinným právem, kdy jsem v některých případech vložila i články Suděbníku Smbata Sparapeta k porovnání obou Suděbníků a kde jsme se mohli přesvědčit, že mají mnoho společného.

V poslední 6. části, kterou jsem nazvala Výklad o arménské diaspoře a přesah Suděbníku mimo arménské území jsem se dozvěděla mj., že arménské komunity žijící v diaspoře znali Suděbník Mchitara Goše a zde také sehrál důležitou roli. Arménská diaspora se nachází prakticky po celém světě, jak se lze přesvědčit v bodě, nazvaném Arménská diaspora. Vliv Suděbníku na právo v jiných zemích lze spatřovat v dalších právních památkách, jako např. v indickém Madrasu, kde vznikla Osnova Ústavy nezávislé Arménie nebo v Gruzii, kde to byl Zákoník Vachtanga VI., ale i u arménskému činitele Smbata Sparapeta a jeho Suděbníku. Asi největší roli

Suděbník sehrál v koloniích v Polsku a na Ukrajině. K tomuto tématu jsem využila velice pěknou knihu od Григоряна, История армянских колоний Украины и Польши. Zde je podán popis všech koloniích, nacházejících se na tomto území. Do tohoto úseku jsem též zahrnula několik stránek o arménské církvi, jež sehrála obrovskou roli v zachování národních tradic i kultury Arménů. K tomu mi posloužila kniha od Орманяна, Армянская Церковь, která ale dle mého názoru je pro účely této práce až příliš podrobná. Přesto jsem s ní pracovala, ale vybrala jsem si pouze některé pasáže.

Myslím si, že s čistým svědomím mohu říci o Suděbníku Mchitara Goše, že je po zásluze vnímán jako nosný pilíř ve vývoji arménského právního myšlení a zaslouží si zvláštní pozornost.

8. Resumé

Тема моей дипломной работы Судебник Мхитара Гоша, который происходит из 12-го века. Каждая часть работы связать таким образом, что сначала ознакомиться с историей Армении, которая может быть прослежена от 6 века до н. э., существование которого было направлено расширение мощных соседних империй на протяжении веков. По этой причине во всем мире является большой диаспоры. Мы сосредоточимся на тот период, когда возникла такая средневековая правовая память, как это был Судебник Мхитара Гоша - во время Киликийской Армении. Далее есть часть, которая посвящена жизни Мхитара Гоша (1130/1140 - 1213), где мы познаем что он был человеком образованным универсально. Поэтому не удивительно, что он написал много работ. Многие из них можно найти в памятнике армянской литературы - Матенадаран. Ниже приводится часть, где мы узнаем, из каких источников он обратил - особенно из библейских законов а религиозных законов. Они были приняты разными советы и также из армянских таможенных; и что такое систематика. Судебник состоит из введения, канонического права а светских законов. В следующем разделе мы будем иметь возможность читать некоторые его положения Судебника. Наибольшее внимание уделяется семейному и брачному праву. В последней части мы установим какой влияние имела армянская церковь на армянской население, традиции или культуру. Тоже как повлиял позднейших памятники. Например Судебник Смбата Спарапета или грузинский Кодекс Вахтанга VI. Внимание также уделено тому, как Судебник использовали армяне, проживающих в диаспоре, особенно в Подолии. В этом разделе также рассматривается вопрос о колониях в Польше и Украине, где Судебник снова сыграл большую роль и что, когда король Сигизмунд I. в 1519 году подтвердил латинский перевод в качестве официального предписания для принятия решений в их дела.

9. Seznam použité literatury:

1. Brentjes, B.: Arménie. Tři tisíce let dějin a kultury, Praha 1976. 211 s.
2. Šaginjan, V.: Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000, Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum 2001, 209 s.
3. Arménsko-mongolská smlouva z roku 1253, in E. G. Šidlovský, V. Valeš, J. Polesný (ed.), *Melior est aquisitio scientiae negotiatione ergenti*. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. K šedesátým narozeninám. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, str. 29-35.
4. Novověké dějiny orientálních zemí. Red. I. M. Rejsnēr a B. K. Rubcov, I-II, Praha 1961. 557 + 434 s.
5. Redgateová: E. A, Arméni, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 424 s.
6. Cesty a památky. Írán (ناریا) - Bisotún a cesta do Ramadánu. [online]. Dostupné z: <http://cestyapamatky.cz/cesty/iran-2007/bisotun-a-cesta-do-hamadanu>
7. Občanské sdružení Arménský dům. O tom, jak přišli Arméni do své nynější vlasti. [online]. Dostupné z: <http://www.nairi.cz/news/o-tom-jak-prisli-armeni-do-sve-nynejsi-vlasti/>
8. Balík, S. (ml.): Arménie: Příprava zákona o advokacii, Bulletin advokacieč. 10/2004, s. 103-104.
9. Balík, S. (ml.): Památník arménského písemnictví, Lidová demokracie, 3. 12. 1985, str. 1.
10. Balík, S. (ml.): Osnova Ústavy nezávislé Arménie Šamira a Akona Šamirjanových z let 1773-1788, in: Kokeš, M., Pospíšil, I. (ed.): *In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a ústavním právem*. Pocta Elišce Wagnerové u příležitosti životního jubilea, Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 23 – 32.
11. Zákon č. 1/1993. Ústava České republiky
12. Balík S., Balík S. ml., Několik poznámek o procesních ustanoveních gruzínského Zákoníku Vachtanga VI., in: Pocta doc. Petru Hlavsovi k 70. narozeninám, Olomouc: Právnická fakulta UP, 2009, 309 s.
13. Balík, S., Balík, S. Manželské a rodinné právo v arménském Suděbníku Smbata Sparapeta. Pocta Eduardu Vlčkovi, Olomouc, 2010, s. 20 – 27

14. Армянский "Судебник" Мхитара Гоша. Перевод с древнеармянского А. А. Паповяна. Редакция, вступительная статья и примечания Б. М. Арутюняна, Ереван: Институт истории АН Армянской ССР, 1954.
15. Авакян, Р. О.: Памятники армянского права, Ереван: ЕФ МИЮИ-XXI БЕК, 2000, 1018 с.
16. The Fables of Mkchitar Gosh. Ashod Press, New York [online]. 1987.
Dostupné z: <http://rbedrosian.com/goshint.htm>
17. Balík, S., Balík, S. ml.: Právní dějiny mimoevropských zemí (Stručný nástin). 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006, 223 s.
18. Balík, S., Balík, S. ml.: Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2005. 271 s.
19. Balík S. (ml.). Suděbnik Mchitara Goše a jeho vliv na právo kavkazských národů. Referát přednesený na 3. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2009 Days of Law pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity dne 19. 11. 2008 v Brně
20. Bible. Písmo Svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995.
21. Григорян В. Р., История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии), Ереван: Матенбдаран, 2005. 300 с.
22. Орманян, М.: Армянская Церковь, Ереван: АНКЮНАКАР 2005, 238 с.

10. Seznam příloh

10.1 Behistunský nápis

10.2 Mojžíš z Chorene a jeho socha před Matenadaranem

10.3 Bitva u Gaugamel - mozaika v muzeu v Neapoli

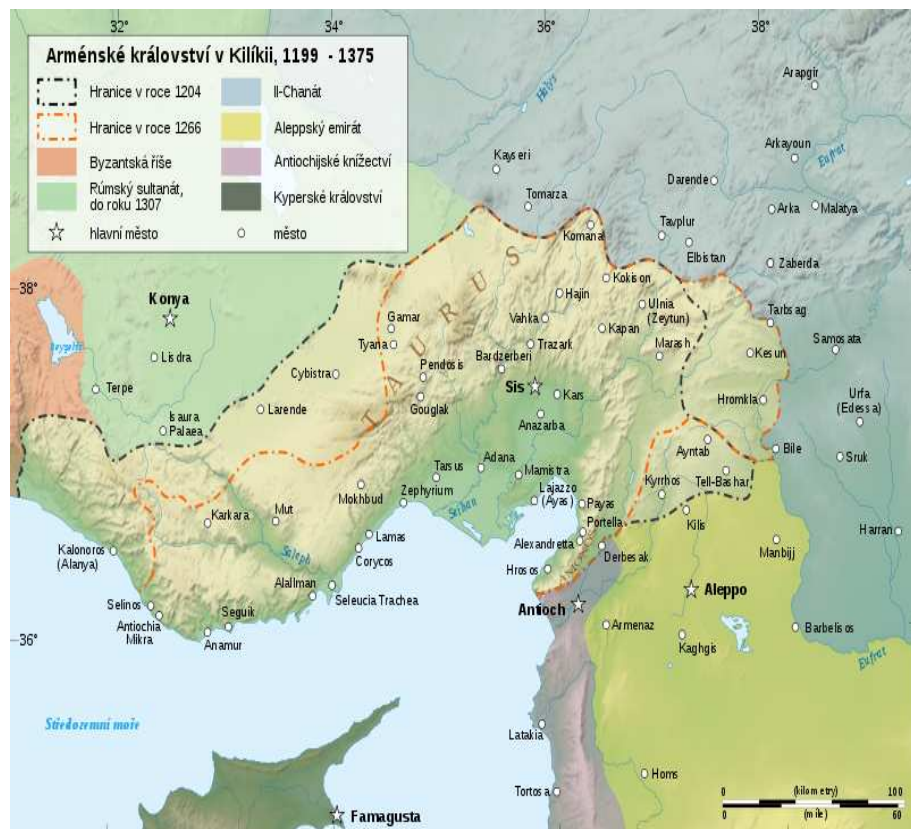
10.4 Bitva u Magnesie

10.5 Bitva u Manzikertu

10.6 Kilikijské království

10.7 Portrét a socha Mchitara Goše

10.8 Goshavan

10.9 Matenadaran – památník arménského písennictví

10.10 Ečmiadzin a Garegin II., současný katholicos Arménské apoštolské církve před zdobným kamenným křížem. Typický symbol pro Arménii.

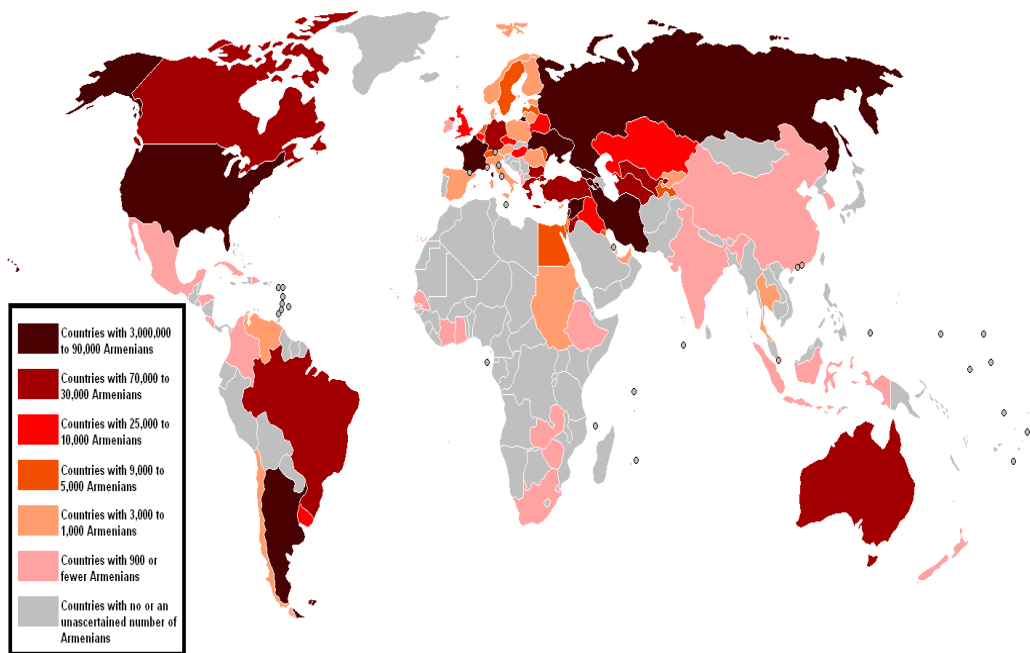

10.11 Obraz Mesropa Mastroce od Francesca Majotta a ukázka jeho arménské abecedy

10.12 Arménská diaspora po celém světě

10.13 Stará pevnost u Kamence – Podolského (jeden ze sedmi divů Ukrajiny)

